

**SA ZAGREBAČKOG
OMLADINSKOG FRONTA**

SA ZAGREBAČKOG OMLADINSKOG FRONTA

IZDANJE
GRADSKOG KOMITETA NARODNE OMLADINE HRVATSKE
ZAGREB 1952

Štamparski zavod »Ognjen Priča«, Zagreb

Ova brošura sadrži opis razvoja događaja u organizaciji SKOJ-a i među omladinom Zagreba, u prvim danima rata, a u svom drugom dijelu opis borbenih akcija i držanja nekih omladinaca i omladinki u borbi protiv okupatora. Sadržaj ove brošure nije cjelovit prikaz razvitka i rada organizacije SKOJ u tom razdoblju, već su kroz nju pretežno prikazane akcije i likovi pojedinaca. Ti prikazi i opisi događaja namijenjeni su današnjoj mladoj generaciji Zagreba da upozna ili se podsjeti na te slavne dane, na junačku borbu zagrebačkih mladića i djevojaka, koji su za današnju stvarnost dali najljepše dane svoje mladosti, a mnogi od njih i svoje živote. Istovremeno ova je brošura skromno priznanje toj junačkoj generaciji zagrebačke omladine koja je ustala u borbu za oslobođenje svoga naroda na prvi poziv Komunističke partije Jugoslavije.

Zapisi izneseni u ovoj brošuri sastavljeni su na osnovu izjava i sjećanja drugova koji su u to vrijeme radili u Zagrebačkoj Partijskoj, Skojevskoj i Omladinskoj organizaciji, rukovodili njima i sami aktivno učestvovali u toj borbi. Djelomično je korišten i službeni materijal i razni izvještaji sastavljeni tih dana.

BORBA JE ZAPOČELA

Nastali su teški dani. U grad su ušli, okupirali ga i zasjeli na vlast njemački porobljivači i sa njima njihove vjeme sluge — ustaše. Skojevci, mladi članovi Partije i napredna omladina znali su da je došao čas teške i opasne borbe. Oni su znali da treba i pod najtežim uslovima razviti borbu protiv fašističkih porobljivača i njihovih slugu isto — onako dosljedno kao što* se vodila borba za prava i slobodu omladine — protiv nenarodnih režima stare Jugoslavije. Tome ih je naučila Partija, a tome su iskreno i sami težih, jer cilj je bio jasan — sloboda, razvitanak i prava omladine mogu se postići samo stvaranjem nove vlasti, a uništenjem nenarodnih režima i likvidiranjem ili istjerivanjem okupatora. (Slika 1, 2 i 3 u prilogu).

Omladina je kroz čitavo vrijeme pred okupaciju bila stalno upoznavana sa stavom KPJ po pitanju rata i fašističke opasnosti. Okupacija je zatekla u Zagrebu već široku, dobro organiziranu i čvrstu organizaciju SKOJ-a, politički već toliko spremnu da nastavi put na liniji KPJ i u najtežim danima okupacije i ustaškog terora.

Mjesni komitet SKOJ-a¹ održao je hitno sastanke sa svim omladinskim rukovodicima. Na tom sastanku prisustvovali su rukovodioci radničke omladine iz pojedinih tkvartova i iz društava koja su okupljala omladinu šegrt-skih i srednjih škola. Odmah se osjetilo da kod svih dru-

¹ Rukovodstvo SKOJ-a za grad

gova i drugarica vlada odlučnost, sabranost i želja za boirbom. Nikakove malodušnosti, nikakovog dezerterstva, već svugdje energična volja da se i pod novim uslovima nastavi borba.

Na tim prvim sastancima odmah se počeo razrađivati način rada i metoda borbe protiv Nijemaca i ustaša. Donešeni su zaključci o potrebi jače konspiracije, o načinu držanja pred policijom u slučaju hapšenja i načinu održavanja ilegalnih sastanaka. Odredila se akcija za sakupljanje oružja i municije. Kao metoda rada sa omladinom zaključilo se, da se nastoje održati što dulje dosadašnje legalne forme okupljanja omladine i |rada sa njom: izleti, pojseti kina, kolektivni odlazak na Savu i slično. Tako je započeo organizirani otpor,okupatoru.

Skojevc i najaktivniji omladinci koji su odmah počeli sa ilegalnim radom znali su da se sada svaki otpor okupatoru i ustašama plaća životom, ako se padne u njihove ruke. Trebalo je ilegalno razviti borbu, uništavati neprijatelje i njegovu tehniku, organizirati sabotaže i diverzije. Istovremeno, trebalo je razviti među omladinom široku propagandnu i političku djelatnost na toj osnovi da se pokrene u borbu sve ono što je pošteno 'i napredno, što želi slobodu i nesmetan razvitak.

U AKCIJI

Zbog snage organizacije SKOJ-a, njenog jakog i širokog uporišta među omladinom, borba je već u samom početku okupacije zauzela prilično širok zamah. To su i ustaše vrlo dobro osjetili. Grad je bio pun kredom i bojom ispisanih znakova i parola. Ustaški plakati, proglaši i tjeralice bili su gotovo svake noći pokidani ili osvanuli poli-

veni plavom ili crvenom bojom. Vrlo česte su bile akcije bušenja automobilskih guma na njemačkim i ustaškim vozilima, razbijani su izolatori na telefonskim stapovima, kidane telefonske žice, sipan pijesak u osovine željezničkih vagona i mnogo drugih raznovrsnih akcija. Jednom je prilikom policija uhapsila cijelu grupu šegrta koji su bušili gume, a nisu uspjeli pobjeći, jer je policija opkolila cijeli Prerađovićev trg, gdje su oni vršili akciju. Telefonske žice su kidane obično na taj; način, da se je preko žice prebacio konopac na čijem je kraju bio privezan kamen. Tako prebačen konopac se naglo povuče i trga žice. Jedna od najuspjelijih akcija polijevanja bojom ustaških plakata i zidnih novina bio je slučaj s geografskim kartama. Ustaše su poslije napada na SSSR postavili na nekoliko mjesta i trgova u Zagrebu velike geografske karte, na kojima su svakodnevno povlačili crvenom crtom liniju fronta, t. j. napredovanje Nijemaca. Nakon jedne akcije Skojevaca te karte su osvanule potpuno polivene bojom ili s takovim velikim mrljama da su bile neupotrebljive. Ustaše su bili prisiljeni da ih zamijene novima. No i ove karte su uskoro doživjele istu sudbinu. Opet su bile polivene bojom i uništene. Nakon toga ustaše su ih skinuli i nikad ih više nisu postavljali.

Uskoro nakon okupacije Zagrepčani su jutrom mogli da vide ne samo uništene ustaške plakate, već i takove koji su bili preko noći izlijepljeni, a koji su pozivali narod i omladinu na borbu protiv okupatora. To je isto bio jednim dijelom rezultat rada omladinskih udarnih grupa.

Akcija sakupljanja oružja i municije već je u prvim danima krenula dobro. Skojevd su se trudili da sakupe što više oružja i izvrgavali se raznim opasnostima samo da do njega dođu. Sakupljen je znatan dio oružja razne vrsti, municije i ručnih bombi. Jeden omladinac, Zvonko

Čuklić¹, ukrao je uz pomoć svojeg brata oko 20 pušaka i nešto bombi iz škole na Kaptolu². To su oružje sakrili kod sebe na tavanu, a kasnije ga po jednom malom šegrtu otpremili u porvi partizanski odred kraj Zagreba. Stjepan Škrnjug, rukovodilac udarnih grupa iz Tmja također je u prvim danima nabavio 5 pušaka i veliku količinu municije, koje je sakrivao kod kuće u svojoj, drvarnici (stanovao je na Trnju). U Mjesni komitet koji je organizirao tu akciju, gotovo su svakodnevno stizale puške i pištolji.

»CIVILNA ZAŠTITA«

Naročito jato uporište imala je Skojevska organizacija u »Civilnoj zaštiti«. To je bila organizacija stvorena pred rat od strane ondašnjih vlasti. Cilj njezin bio je da organizira i vodi brigu oko- zaštite civilnog stanovništva u slučaju rata, odnosno; u slučajevima bombardiranja i napada iz zraka. Tada, prilikom stvaranja organizacije bila je linija SKOJ-a da se uvuku u štabove. Grad je bio podijeljen u oko 30 orijentacionih kotara i za svaki kotar biraoi se štab »Civilne zaštite«. Skojevcima se ulspjelo uvući u sve te kotarske štabove, pa i u samom Glavnom štabu bilo ih je nekoliko. Na taj je način »Civilna zaštita« bila u skojevskim rukama.

Kad su ustaše došli na vlast, preuzezeli su civilnu zaštitu. Njihova je namjera bila da tu organizaciju, koja

¹ Bio je kasnije komandant jedne udarne grupe s kojom je izvršio akciju ispuštanja benzina iz njemačkih rezervoara, također na Kaptolu.

² Iz ove iste škole, uz pomoć Zvonka Čuklića, nešto kasnije su drugovi Mojmir Martin i Braco Belić ukrali sve sprave iz kemiskog i fizikalnog laboratorija i pomoću njih izradivali upaljače za izazivanje požara. S tim upaljačima je kasnije zapaljen stadion u Maksimiru.

je okupljala mnogo omladine, iskoriste u svoje, u prvom redu vojničke svrhe. Za (pripadnike »Civilne zaštite« bile su organizirane svaki dan vježbe na stadionu u Maksimiru. Te su vježbe bile posve vojničkog karaktera i brzo se je prozrela njihova namjera: vojnički obučiti i spremiti omladinu, a tada je iskoristiti u svoje svrhe, koje su mogle biti samo protunarodnog karaktera. Zato su Skojevci i napredni omladinci odlučili da osujete tu namjeru ustaša. Najprije se je počelo s ometanjem vježbi. Skojevci su počeli unositi nered, nedisciplinu i nezadovoljstvo. Kasnije je odlučeno da se organizira veća akcija protiv tih vježbi. Ona je i u potpunosti uspjela. Jednog dana, pod utjecajem Skojevaca, koji su sve to pripremili, izbile su demonstracije. Omladinci su po povratku s vježbe, na ulici i na tramvaju vikali »Nećemo vježbati jer nemamo cipela! Dajte nam cipele! Dok nam ne date cipele ne ćemo vježbati!« i slično;. Ustaše nisu nikad uspjeli u tome da »Civilnu zaštitu« pretvore u poluvojničku organizaciju. Zbog toga što su štabovi »Civilne zaštite« bili u našim rukama, ona je na taj način poslužila kao mjesto gdje su se skrivali naši ilegalci i nesmetano radili. Jedan član MK SKOJ-a imao je čak ključeve od magazina i znao broj tajnog telefona za dizanje uzbune u gradu. Preko »Civilne zaštite« uspio je čitav niz manjih i većih akcija. Prije spomenute akcije lijepljenja ili skidanja plakata bile su uglavnom djeloi naših drugova preko' CZ. Oni su obično išli zajedno sa policijom u noiće patrole nadi kontrole zamračenja. Dok je jedan zabavljaо stražara, drugi su vršili akcije.

Kroz CZ uspjelo je masovno sakupljati razni materijal za vođenje borbe. Za ilegalce se je pored ostalog trebalo pobrinuti za hranu. Pokrenulo' se sakupljanje kruha među pripadnicima CZ, jer su oni dobivali po jedan kruh dnevno. Ta akcija je bila po svojoj masovnosti takova, da gotovo i nije bilo omladinka koji ne bi davao kruh. Ubrzo

je postala praksa i pravilo da jedan kruh dvojica jedu, t. j. da ga dijele po pola, dok se drugi predavao za drugove ilegalce. Vrlo su rijetki bili omladinci koji su kruh nosili kući, a da nisu učestvovali u akciji. Sakupljeno je bilo mnogo sanitetskog materijala, a pekao se i dvopek također za ilegalce.

Jedna od najznačajnijih političkih akcija bila je suprotstavljanje pokušajima ustaša da izazovu mržnju i razdor među omladinom. To se odigralo ovako: na stadionu u Maksimiru bio je sazvan miting srednjoškolaca. Skojevci su unaprijed naslućivali o čemu se radi i organizirali otpor. Ustaše su u svojim govorima na mitingu napadali srpsku i jevrejsku omladinu. Nakon toga, da bi napravili razdor, pozvali su tu omladinu da se izdvoji i stupi na lijevu stranu. Međutim na veliki bijes ustaša, na lijevu stranu prešla je sva omladina koja je bila' na stadionu. Drugog dana je ustaška štampa pisala o tome kako je zagrebačka omladina »pokvarena«, »zatrovana komunističkim - duhom« i slično, dok su pisci članka histerično zahtijevali: »Treba ih sve strpati u logore. Treba ih postrijeljati!«.

Mnogo je koristilo radu protiv ustaša to što je bilo više Skojevaca u štabovima CZ. Na taj način bili su našim drugovima dostupni mnogi materijali i dokumenti, a što je naročito važno — svi štambilji. Ustaše su u to vrijeme uveli propusnice radi kontrole kretanja ljudi. Civilna zaštita koja je imala pravo izdavanja tih propusnica za svoje službene svrhe, korištena je u tome tako, da su ih mogli naši drugovi dobiti. To je bilo naročito važno za odlazak u partizane, a baš na taj način uspjelo je mnogim drugovima da se prebace. Jednom prilikom trebalo je ponijeti važan partijski materijal kojeg je slao CK KPH. Taj materijal je trebalo otpremiti čak do Kutine. Koristeći se takvom situacijom, jedan srednjoškolac — Josip Boltek — uspješno je izvršio taj zadatak. Nakon što mu je uručio

materijal drug Rade Končar, on ga je spakovao u veliku kuvertu na koju je stavio žigove (štambilje) glavnog štaba CZ. Obučen u uniformu, sa propusnicom CZ i tim materijalom uspješno je stigao na odredište i predao ga.

»NIJE NAMA ŽAO STO UMIREMO, VEĆ NAM JE ZAO
ŠTO UMIREMO PRIJE POBJEDE«

Ubrzo iza prvih akcija počela je borba na život i smrt, borba u kojoj su omladinci i omladinke sa oružjem u ruci uništavali ustaške i njemačke faštiste na ulicama Zagreba. Borbenost omladine bila je ogromna, ali privikavanje na ilegalan način rada bilo je veoma teška. Mnogo je hrabrih drugarica i drugova stradalo- upravo zbog toga. U listopadu 1941. g. uhapšen je sekretar MK SKOJ-a Joco Đaković sa još nekoliko članova Mjesnog komiteta. Preostali članovi MK morali su se zbog toga povući iz Zagreba, jer je to jedan od principa ilegalnog rada. Kada netko padne policiji u ruke, onda krug njegovih suradnika ih poznanika treba da se povuče zbog opasnosti provale i padanja policiji u ruke. Iako su slučajevi izdajničkog držanja bili rijetki, ovoga puta se je to pokazalo pravilno. Joco Đaković, koji nije imao snage i hrabrosti da izdrži mučenja na policiji, izdao je skojevsku organizaciju. Tako je ustaška policija doznala za mnoge drugove koji su se do tada uspješno sakrivali pred njom. Uslijedila su hapšenja koja su pokazala da je provaljeno mnogo skojevskih aktiva. Pali su mnogi drugovi iz rajonskih rukovodstava SKOJ-a, kao i mnogi sekretari skojevskih aktiva. Takoi je nastala jedna prilično teška situacija. Likvidiran je bio MK SKOJ-a, rajonska rukovodstva i mnogi sekretari aktiva, tako da je na mnogim mjestima skojevska organizacija

bila razbijena. Do formiranja novog MK, vezu sa preostalim organizacijama održavao je Pokrajinski komitet SKOJ-a za Hrvatsku.

Uporedo s ovim ogromnim padovima, da situacija bude još teža, palo je gotovo i čitavo srednjoškolsko rukovodstvo SKOJ-a¹. Drugovi iz tog rukovodstva zakazali su kontrolni sastanak za 10 sati prije podne na Kvaternikovom trgu. Policija je doznala za taj sastanak, okupirala trg i čekala u zasjedi. Točno u 10 sati policija iznenada upada na ugovorenou mjesto. Svi su drugovi bili na okupu i zbog foga iznenadnog prepada padaju policiji u ruke. Policija ih hapsi, ubrzano trpa u automobile i vozi. U toj brzini, žurbi, a vjerojatno i strahu da što prije odu, ustaše su zaboravili da pretraže uhapšene omladince i onima koji su imali oružje, ostalo je. Među uhapšenim drugovima bih su: Krešo Rakić, Štef Mlinarić, Gvozden Budak, Ognjeslav Bronzin, Nat'ko Tironi i još nekoliko omladinaca. Oružje su imali: Krešo Rakić (bombu) i Štef Mlinarić (pištolj). Kad su ih prevozili na policiju Štef Mlinarić je uspio da sakrije pištolj u cipelu. Stigavši na policiju uveli su ih u jednu sobu punu agenata. Tamo su ih počeli preslušavati. Krešo Rakić je oprezno i neprimjetno počeо da odšarafljuje bombu u džepu, sa namjerom da je baci među agente. U zadnji čas jedan je agent, primjetivši njegovu namjeru, snažnim udarcem u leđa spriječio Krešu u njegovoj namjeri. Krešo Rakić je od udarca posruuo i nije uspio da baci bombu. Štef Mlinarić toga trenutka izvadi pištolj i otvorи vatru na agente. Od prvih hitaca pala su dva agenta na mjestu mrtva. Dok su pali prvi hitci, ostali ustaše uspjeli su dohvatići oružje i počeli putati po ovoj dvojici-drugova. Poginula su obadvjica: Kre-

¹ Ima nekih podataka koji navode da je srednjoškolsko rukovodstvo palo izdajom neke Rute Plesner, koja je znala za njihov sastanak, te ga prijavila ustaškoj policiji. Ti navodi nisu provjereni.

šo Rakić i **Stef Mlinarić**. Držanje im je bilo herojsko i pokazali su da se mladi komunisti ne boje smrti i da se do posljednjeg časa bore protiv neprijatelja. Od svih uhapšenih omladinaca uspio je da izade iz zatvora jedino Gvozden Budak. On se kasnije prebacio u partizane, ali se smrznu© na Velebitu (1942. ili 1943. g.) i nitko danas od te grupe drugova nije živ. (**Slika 4**).

Neki drugovi padali su prilikom izvršenja pojedinih akcija. Tako je među ostalima pao i Davor Trinajstić prilikom razbijanja telefonskih šalica (izolatora) u blizini Savskog mosta, zatim Roko Zlatić kome je zapaljiva smjesa počela da gori u džepu, i još mnogi drugi. U jednoj akciji bacanja letaka po gradu sa jednom grupom omladinaca, pao je i njihov rukovodilac, hrabar i borben mlađić Stjepan Skrnjug. Pošli su na večer zajedno i na određenom mjestu razišli se svaki na svoj kraj, u pravcu koji im je bio određen za bacanje letaka. Skrnjug je svoje letke razbacao i pošao kući. Međutim su neki učesnici te akcije bili uhapšeni i izgleda da je netko od njih izdao Škrnjuga, jer su ubrzo iza toga došli da ga uhapse. Došavši kući, Škrnjug je sjeo da večera i toga momenta upadaju agenti u stan i odmah ga odvode. Sutradan ujutro došao je stržar po roditelje da se dođu s njim oprostiti, jer da je osuđen na smrt strijeljanjem.

Toliko su ga preko noći mučili i izmrcvarili da je njegova majka, kad je ušla u sudnicu i vidjela ga, pala u nesvijest, jer ga je jedva prepoznala. Suđenje je bilo brzo gotovo i ustaše su ga odmah poveli na strijeljanje. Tada se drug Skrnjug okrenuo prema majci i rekao glasno da su svi u sudnici čuli: »Draga mama, oni nas strijeljaju zato da bi uplašili ostale naše drugove, da ne bi nastavili svoj rad. Mama, nemoj plakati, jer ovo što mene danas čeka, to danas-sutra čeka ovu gospodu ovdje. Nemoj se žalostiti, jer ja časno ginem za svoj narod. O ovome svemu pisat

će naše knjige. Nije nama žao umrijeti, već nam je žao što umiremo prije pobjede«.

Zatim je majci šapnuo da sve zakopano oružje koje je imao kod kuće u šupi, predaj jednoj, drugarici, spomenuvši njezino ime.

Iza toga poveli su ga u Maksimir na strijeljanje. Neposredno pred strijeljanjem pitao ga je jedan stražar, koji je inače poznavao njegovog oca, da li ima još kakvu želju pred smrt. Škmjug mu je odgovorio: »Sve što sam imao reći, rekao sam u sudnici. Samo. još reci imami da se po-brine za moj, grob.« (Slika 5).

Držanje pred policijom bilo je u ogromnoj, većini slučajeva odlično. Zbog toga su i pored čestih hapšenja i mučenja njihovih drugova, mnogi omladinci mogli nastaviti svojim radom i ostati legalni pred vlastima. Drugovi koji nisu pali policiji u ruke, nisu se dali zbuniti i zaplašiti mnogim hapšenjima, mučenjima i ubistvima, kao ni čitavim terorom kojeg su provodili ustaše.

UDARNE GRUPE

U prosincu 1941. g. formiran je uz pomoć MK KPH i PK SKOJ-a novi MK SKOJ-a za Zagreb. Za sekretara komiteta došao je drug Ivica Kranželić¹¹, a za člana MK SKOJ-a, poiređ ostalih i drug Josip Kulušić. MK je odmah počeo rad na povezivanju preostalih aktiva SKOJ-a i pojedinaca koji su ostali bez veze zbog pada rajonskih rukovodstava i sekretara aktiva. Taj zadatak je Komitet uspješno riješio za naredna tri mjeseca. U februaru 1942. g. već je počela sa radom ilegalna štamparija, kojom su

¹¹ Kasnije je bio sekretar PK SKOJ-a, sada član biroa Gradskog Komiteta KPH Zagreb i sekretar VI RK KPH.

umnožavane vijesti radiostanice »Slobodna Jugoslavija«, kao i štampanje raznog drugog materijala.

Ovaj, period bio je ujedno i razdoblje ozbiljnog rada na prilagođavanju teškim ilegalnim uslovima. Više nisu mogle opstojati forme masovnog rada: izleti, utakmice i slične forme koje su se još prvih dana okupacije mogle koristiti. Sada se prelazi na formiranje što manjih skojevskih aktiva i dijeljenju velikih na grupe od 3—5 članova. Veza sa širokim krugom omladine održavala se pretežno preko pojedinačnih veza. Svaki Skojevac bio je zadužen za održavanje veze sa nekoliko omladinaca, da im dostavlja štampu, radio vijesti, letke, da od njih skuplja »Narodnu pomoć«, sanitetski materijal, oružje i druge materijale potrebne za pokret. Poteškoća prilagođavanja se još uvijek osjećala. Pored prije opisanih padova, još uvijek se dešavalo da padnu u ruke policiji čitavi aktivni, baš zbog toga što su smatrali da se sastanak mora održati sa što većim brojem omladine. Tako su i radili i zato bili otkrivani.

Ovakvim promjenama u načinu rada i veze, organizacija je dobila u izvjesnoj mjeri lančan sistem i to naročito u odnosu na širenje štampe i prikupljanju »Narodne pomoći«.

Istovremeno je izvršena reorganizacija udarnih (borbenih) grupa. Do tog vremena djelovale su veće grupe sa 5—10, pa i više članova, nazvane »brigade«. Brigade su se u praktičnom djelovanju pokazale preglomazne, jer su prilikom akcija ili sastajanja lako upadale policiji u oči. Zato se prešlo na formiranje »trojki« (ponekad i »četverki«, ali rijede), udarnih grupa od 3 člana. Svaka trojka imala je svog komandanta. Tri trojke sačinjavale su jednu grupu, kojoj je na čelu također bio komandant. U trojke, odnosno udarne grupe uzimali su se najbolji i najborbeniji omladinci i omladinke. Pravilo je bilo da čim se koji Sko-

]evac primi u udarnu grupu, istovremeno prestaje sa svakim radom u Skojevskoj organizaciji. To je u stvari bila mjera opreza kako bi se u slučaju hapšenja nekoga iz skojevskog aktiva, sačuvala mreža udarnih grupa (ih obratno). Ipak je bilo slučajeva da su provale negdje izbijale, a često puta bio je uzrok tome što su se veze krišom ipak i dalje održavale. Takovo održavanje veza usprkos zabrani bilo je u izvjesnoj mjeri normalno, jer Skojevci, povučeni u udarne grupe, bili su do tada najaktivniji članovi i njihovo potpuno povlačenje bilo je često puta nemoguće. Zbog toga je bilo i većih padova; u ljetu 1942. godine pale su dvije trojke srednjoškolaca. Neki članovi tih grupa borili su se sa ustaškom policijom do posljednjeg metka i tek tada su im pali u ruke. (Slika 6).

Naoružanje udarne grupe bilo je pištolj i bomba. Za kompromitirane članove bilo je obavezno da nose oružje uvijek sa sobom, dok su ostali omladinci, koji su legalno živjeli, nosili oružje samo u akcijama.

Među drugovima kojima je policija ušla u trag i koji su živjeli ilegalno, bilo je i takovih koji su već bili toliko poznati policiji da nisu mogli ostati u Zagrebu. Za nekim od njih bile su raspisane tjeralice, a ustaški agenti stalno su nosili sa sobom njihove fotografije. Ti drugovi su se povukli u Dubravu kraj Zagreba i od njih je bila formirana prva partizanska grupa. Rukovodilac te grupe bio je Silvio Pelei, a sa njime u grupi bili su Ante Dobrila, Andrija Čorković, Zorko Komarica d još neki omladinci. Briga za snabdijevanje te grupe sa hranom i oružjem bila je povjerena drugu Marijanu Badelu.

Među jačim udarnim grupama sastavljenim od radničke omladine bile su grupe na Trešnjevki pod rukovodstvom Milice Opalo i na Trnju pod rukovodstvom Stjepana Škrnjuga. Od trešnjevačkih grupa poznatije su bile grupe sa sektora Samoborskog kolodvora i Savske ceste, kojom je

rukovodila Maja Komar i na Novoj cesti pod rukovodstvom Marijana Vlahovića (brata Jože Vlahovića). U Kustošiji je bila poznata grupa pod rukovodstvom Ivana Majerića, a od srednjoškolskih nekoliko pod rukovodstvom Kreše Rakića, Stjepana Mlinarića, Zvonka Cuklića, Ante Jelčića, Brace Belića i Gvozdena Budaka.

Da bi se omladinci što bolje upoznali sa načinom borbe, bila su prevedena i štampana odgovarajuća mjesta iz knjige Ostrovskog »Kako se kalio čelik« i brošura »O borbi kineske omladine«. Te je materijale umnožio Marijan Badel u svojoj »tehnici« u Sesvetama.

IZ JEDNOG IZVJEŠTAJA

U travnju 1942. godine poslan je u PK SKOJ-a izvještaj koji govori o stanju u zagrebačkoj organizaciji. Taj izvještaj pokazuje brojno stanje i jačinu organizacije, a govori i o teškoćama ilegalne borbe protiv ustaša i okupatora. U tom izvještaju stoji:

»Stanje Mjesne organizacije SKOJ-a Zagreb je slijedeće: Rukovodstvo broji 3 člana, od toga 2 intelektualaca i jedan radnik. Organizacija je podijeljena na tri sektora i to: radnički, srednjoškolski i studentski. Radnički sektor podijeljen je na 7 kvartova i jedan radionički sektor. Ti kvartovi povezani su u istočno i zapadno rukovodstvo grada. Tim rukovodstvima rukovode članovi MK. U istočno rukovodstvo ulaze kvartovi: Maksimir, Martinovka, Tmje, Centar i Željeznica. U zapadno spadaju Trešnjevka, Gornja Ilica, Ciglemca i Kustošija. Istočno rukovodstvo broji 3 člana, i to sekretari triju kvartova, a zapadno rukovodstvo« broji 4 člana.

Kvart Maksimir: rukovodstvo broji 4 člana, organizacija ima 8 aktiva, 54 Skojevaca, 4 odbora SMG¹ (Radišin dom). U mjesecu srpnju pala je jedna drugarica iz tog rukovodstva. Na policiji se držala dobro.

Kvart Centar: rukovodstvo broji 4 člana, organizacija ima 6 aktiva, 30 Skojevaca. U zadnje vrijeme pala su tri druga u tom kvartu.

Kvart Željeznica: rukovodstvo broji 3 člana, organizacija ima 17 Skojevaca i 20 članova SMG.

Kvart Martinovka i Trnje: sa ovim kvartom za sada nema veze, jer je razbijeno čitavo rukovodstvo. U kvartu ima 5 aktiva sa 30 Skojevaca i jedan klub rukometara sa 20 članova, a svi su antifašisti. Padova imade 4 u tom kvartu.

Kvart Trešnjevka: kvartovsko rukovodstvo broji 4 člana, 5 aktiva i 21 Skojevca, 2 odbora SMG. U tom kvartu hila su u zadnje vrijeme 3 pada.

Kvart Ciglenica: rukovodstvo broji 4 člana, 7 aktiva, 32 Skojevca, 2 odbora SMG. U tom kvartu početkom oktobra isključen je jedan član kvartovskog rukovodstva, jer se provokatorski ponio na ulici. Nakon kraće pratnje sa naše strane bilo je utvrđeno da radi za policiju, te smo bili prisiljeni da ga likvidiramo. Likvidacijom tog tipa bilo je razbijeno rukovodstvo zbog toga jer je on poznavao sve naše ljude, a djelomično zbog toga, jer je neke od njih uhvatila panika.

Kvart Kustošija: U mjesecu aprilu palo je čitavo rukovodstvo u jednoj akciji kod prenošenja oružja. Poslije toga ponovno je formirano, ali nakon kraćeg vremena pao je pročelnik toga rukovodstva, tako da su sada ostala samo dva člana.

¹ SMG — Savez Mlade Generacije — antifašistička omladinska organizacija koju je osnovao SKOJ, a koja se stvarala u današnjem ratu kao prethodnik USAOH-a. Sa članovima SMG tñoglo se računati gotovo isto kao i sa Skojevcima.

Kvart gornja Ilica: rukovodstvo broji 3 člana, 3 aktiva, 13 Skojevaca, 4 odbora SMG sa 22 člana. U tome kvartu u zadnje vrijeme nije bilo padova i rad se odvijao normalno.

Radnički sektor obuhvaća ukupno 205 Skojevaca i 107 članova SMG.

Srednjoškolski sektor podijeljen je u 5 skupova; njima rukovodi srednjoškolsko rukovodstvo.

Prvi sektor obuhvaća tri škole i to: I. ženska realna gimnazija, učiteljska škola i škola sestara pomoćnica. I. ženska obuhvaćalo Skojevaca i 14 u obrazovnim grupama. Rad u posljednje vrijeme nije napredovao. Brojno stanje se je smanjilo, jer su tri drugarice pale, a dvije su isključene. Na učiteljskoj školi ima 7 Skojevki i dvije su obuhvaćene u obrazovnu grupu. Škola sestara pomoćnica ima 3 Skojevke i 14 obuhvaćene u obrazovne grupe, od kojih će pet uskoro ući u aktiv. Na toj školi rad napreduje.

Drugi skup obuhvaća ove škole: II. ženska realna gimnazija, III. ženska realna gimnazija i II. trgovacka. Na II. ženskoj, gimnaziji je obuhvaćeno 12 Skojevki i 19 u obrazovnih grupa, od kojih će tri uskoro ući u aktiv. Rad se odvija normalno'. Na III. ženskoj gimnaziji ima 21 Skojevka i 25 u obrazovnim grupama. Na ovoj školi rad napreduje. Sa II. trgovackom je veza izgubljena, jer je pao drug koji je sa tom školom održavao vezu. Sada je veza pronađena. Na školi postoje svega 2 Skojevke i 4 u obrazovnoj grupi.

Treći skup obuhvaća: II. i III. mušku realnu gimnaziju, I. trgovacku i klasičnu gimnaziju. II. muška gimnazija ima 22 Skojevca i 9 u obrazovnoj grupi- Rad na ovoj gimnaziji solidno napreduje. III. muška gimnazija ima 40 Skojevaca, 14 u obrazovnoj grupi i 37 antifašista ko^i su vezani uz pokret. Rad se normalno odvija, a padova nije bilo. I. trgovacka ima 14 Skojevaca i 15 u obrazovnim grupama. Rad

u posljednje vrijeme dobro napreduje. Klasična gimnazija ima 3 Skojevca. Na toj školi je bilo padova, a teror je mnogo jači nego na ostalim školama.

Četvrti skup obuhvaća I. mušku gimnaziju, Srednju tehničku i Obrtnu školu. Na I. muškoj gimnaziji imamo vezu sa jednim razredom i preko njega nastojimo doći u vezu sa ostalima. Čitav taj skup stradao je najviše kod zadnjih provala. Od čitave organizacije ostao je na Obrtnoj školi svega jedan drug, dok su od ostalih neki pah, a neki otišli u partizane.

Peti skup obuhvaća IV. i V. mušku gimnaziju i učiteljsku školu. Učiteljska škola ima 10 Skojevaca, a 8 je obuhvaćeno u obrazovnim grupama. Na toj školi pala su tri druga, a dva su otišla u partizane. Sa ostale dvije škole nemamo veze, jer je drugarica koja vodi taj skup otpuštena i nije se još vratila.

Na školama ima ukupno 154 Skojevaca, 124 u obrazovnim grupama i 37 antifašista.«

Izvještaj zatim navodi brojno istanje SKOJ-a i SMG po fakultetima na Zagrebačkom sveučilištu, na kojem je u to vrijeme postojala organizacija na 7 fakulteta sa 224 Skojevca i 100 studenata Obuhvaćeno u obrazovnim grupama (u SMG).

U izvještaju se dalje nastavlja:

»Kako se vidi iz samih podataka, česti padovi, izmjena i dopuna u rukovodstvima doveli su do opadanja kvaliteta rukovodećeg kadra. Jedan dio drugova je slab u ideološko-političkoj izgradnji, a i organizacionim sposobnostima. Gubitak starih kadrova osjeća se mnogo i to najviše u radničkim kvartovima. (Trešnjevka, Trnje., Kustosija). Znači, baš tamo gdje je SKOJ bio masovna organizacija omladine i to više legalna, nego ilegalna. U naletu

reakcije padali su ti kadrovi masovno, pa čak i čitava rukovodstva. Preostali dio tih kadrova odlazi u partizane ili pojedinačno pada u zatvor, tako da nam se nije niti jedno rukovodstvo moglo održati šest mjeseci, već svega tri do četiri mjeseca najviše. Popunjavašo se uvijek sa mlađim drugovima, koji su imali manje iskustva. U tome su uglavnom i razlozi još uvijek nedovoljne masovnosti SMG. Tamo gdje je radnička omladina više grupirana (šegrtske škole i šegrtski domovi) imademo više uspjeha. U šegrtskom domu od 30 omladinaca, 25 ih je u SMG. U šegrtskim školama antifašističko raspoloženje je 99%, a to se i vidi po tome što naučnici uopće ne posjećuju prisilne ustaške sastanke. Ukoliko i netko ode koji puta, to je poslije stvar viceva na račun laži koje govore ustaški dousnici o boljševicima i partizanima.

Na srednjim školama stanje je sličnoi. Teror koji vrše ustaše preko svojih eksponenata — profesora i direktora ili preko obavještajne službe (u kojoj sudjeluju za to određeni đaci i profesori) je sve jači. Oni prate svaki pokret naših drugova u samoj školi, a ponekad i van škode. Tko nije vršio radnu službu, taj se' ne može upisati u viši razred. Našoj organizaciji nije uspjelo obuhvatiti masovno srednjoškolsku omladinu, ali ni ustaškim banditima nije uspjelo da ju uvedu.

Zadnji padovi uzrokovani su uglavnom nekonspirativnim vladanjem naših drugova, a ponekad i nedisciplinom. Dešava se da kad su provaljeni ne će se sklonuti, ili odu kod nekog rođaka ha 8 dana, a kad se vrate padnu policiji u ruke. To su glavni razlozi ogromnih padova u zadnje vrijeme na srednjim školama. Palo je 18, a provaljeno 40. Neki od tih otišli su u partizane, a neki žive ilegalno u Zagrebu. Od 18 koji su pali, 8 je strijeljano, jer su većinom bili-članovi udarnih grupa. Te provale zahvatile su i srednjoškolsko rukovodstvo, tako da su dvije drugarice pale.

Ostala tri člana su provaljena. Dva od njih su otišla u partizane, a jedna drugarica je ostala ilegalno: živjeti u Zagrebu. Ona je ujedno i sekretar MK.

Na univerzi ustaše isto vrše veliki teror. Uspjeli su da dobrijem dijelom uplaše studentsku omladinu. Mnogi studenti su antifašistički raspoloženi, ali oni neće ništa da poduzmu ili da se bore protiv postojećeg stanja. To su uglavnom svi • bivši HSS-ovci ili pristaše nekih drugih sličnih građanskih partija. Zato je i stanje tako loše u pitanju SMG, jer sve ono što je raspoloženo za borbu to se uglavnom okupilo u SKOJ i obrazovne grupe. Ima i takvih bandita koji pričaju da će Njemačka propasti, a sa njom i ustaše, ali onda će se glavna borba voditi sa komunistima. Studentice koje se nisu odazvale na radnu službu ne mogu se upisati na fakultet.«

Pored čitavog terora ustaša nad omladinom ipak su jedini oslonac ustaške mладеžи bile i ostale malobrojne klerikalne organizacije koje su postale izrazito fašističke (križari, Marijina kongregacija i sl.). U ustaškoj agitaciji bili su naročito aktivni popovi koji su na satovima vjeronauka agitirali za ustaše i fašizam. To je konačno odbacilo masku sa tobože vjerskog ili moralnog karaktera klerikalnih organizacija i omladina je ukazivanjem SKOJ-a i Partije uvidjela da su te organizacije (klerikalne) obične fašističke agencije i napuštala ih. Te su organizacije pod kraj okupacije bile u potpunom rasulu i raspadanju.

*

* *

Pod kraj okupacije, nakon učestalih provala i hapšenja rukovodstava, kidanja veza među skojevskim organizacijama, antifašistička omladina Zagreba vezala se direktno za Narodne odbore ili Partijsku organizaciju, koja je

održavala svoj kontakt sa masama za čitavo vrijeme okupacije. Na taj način antifašistička omladina Zagreba odlažila je i dalje masovno u partizane, sakupljala Narodnu pomoć i učestvovala u drugim akcijama. Omladina Zagreba dala je tokom NOB hiljade boraca i nema gotovo ni jednog većeg poduzeća, ulice, škole, odakle nisu najbolji omladinci i omladinke otišli u partizane i borili se u jedinicama NOV diljem cijele Jugoslavije. Jezgro XIII. proleterske brigade sačinjavali su mladi zagrebački radnici. (Slika 7).

U vrijeme bježanja neprijateljske vojske i ustaša pred oslobođilačkim naletom naše Armije u gradu su među odstupajućim neprijateljem djelovale udarne grupe antifašističke omladine i građana. Takove grupe spasile su od uništenja Radžio-stanicu i pobile desetke odvojenih ustaša i Nijemaca. (Slika 8).

II

PODVIZI SMIONIH

NAPAD NA OPĆINU MARKUŠEVAC

Spuštala se već i treća noć otkako su u gradu ustaše i Nijemci. Kočopere se ulicama, a sa lica im se čita naduštost i bahatost kao da bi htjeli svim prolaznicima reći: »Sada smo mi gospodari! Budite poslušni i pokoravajte se!« A bili su uvjereni da je sve baš tako kako oni žele.

Ali nije bilo tako. Čim se počeo hvatati prvi mrak, jedna grupa omladinaca, njih osam, lagano su se šuljali šumom u Maksimiru. Tko bi se zagledao u njihova lica, začudio bi se. To su bila gotovo djeca. Najstarijem je bilo tek 18 godina. Na jednom mračnom mjestu zastali su i okupili se. Dvojica od njih, — braća Milišić — počeli su da izlažu plan. Saznali su od jednog šegrta da u zgradu općine u Markuševcu ima oružja, a zgradu čuva po noći samo jedan pazitelj. Sada treba pričekati da prođe »redarstveni sat« kada ne će biti kretanja prolaznika i tada napasti općinu. Cilj je zarobiti puške. Njih dva., kao Skojevd, čuli su od svojih drugova da sada treba sakupiti što više oružja, jer će biti teške borbe.

Plan je oduševljeno prihvaćen. Imah su nekoliko pištolja; posve dovoljno da svladaju pazitelja. Krenuli su i neprimjetno došli do same zgrade. Odlučeno je da je najbolje pozvati pazitelja napolje, pa ga iznenada napasti, ne praveći buku. Pozvali su ga. Pojavio se na vratima sa pištoljem u ruci. Svima je odmah bilo jasno da nema ništa od toga da ga svladaju iznenadnim napadom — ne pucajući. Odluka je u trenu donešena — pucati! Noćnu tišinu

presjekli su reski zvuci ispaljenih hitaca. Pazitelj je odskočio i počeo pucati. Jedan omladinac je zajaukriuo. No omladinci su ispalili još nekoliko metaka i pazitelj je pao pogoden.

Radost, akcija je uspjela. Sada brzo u zgradu po oružje. Ali nisu stigli. Nedaleko njih, sa strane, oisu se paljba po omladincima. Naišla je neka ustaška ili njemačka patrola, koju je privukla pucnjava kod općine. Nije preostalo drugo, već se brzo povući. To su i učinili. Uspjeli su svi da se povuku i sakriju u šumu. Ustanovilo se, da je jedan omladinac ranjen u prst, ali rana nije bila opasna. Dočekali su jutro u šumi, a zatim se spustili u grad.

Milišić je toga dana obavijestio rukovodstvo što je učinjeno. Istina, prigovorili su mu što je samostalno i bez njihovog znanja organizirao akciju. Čak su mu rekli i to, da akcija nije uspjela, jer nije bila dobro pripremljena i organizirana. Ali to je bilo sve nekako usput. Glavno je da su rekli da je to hrabar i smion podvig, da to pokazuje hrabrost i odlučnost Skojevaca i — sve u svemu pohvalili njega, sve omladince i odali im priznanje.

LIKVIDIRAN JE PRVI USTAŠA

Krojački šegrt Vinko Megler, nazvan od drugova »Meglja«, prolazio¹ je ulicom. Bio je umoran i zamišljen. Ovih 14 dana otkako su ustaše u Zagrebu, bilo* je mnogo posla. Njemu je kao članu Mjesnog komiteta SKOJ-a bilo povjерeno mnogo zadataka. Ipak se osjećao zadovoljan zbog uspješno izvršenih zadataka. Mržnja prema okupatoru potpuno' ga je zaokupila, tako da se sav posvetio radu na organiziranju otpora okupatoru.

Susreće svog druga, također člana MK Martina Moj-mira. U razgovoru mu spomene da je Sreo ustašu, nekog bivšeg poznanika, koji mu se hvalio kako je klao Srbe po Bosni. Pozivao je i Meglu da pode u ustaše.

»Pa što mu nisi rekao da hoćeš?« upitao ga Martin.
»Zar misliš da nisam?« — nasmijao se Megla i nastavio:
»Dogovorio sam se s njim da se sastanemo sutra u nje-govu stanu.«

»I šta onda misliš?« — dalje je pitao Martin.

Vinko je odgovorio mirno i odlučno:

»Ubit ću ga.«

Tako su se i rastali. Sutradan je Vinko pošao na Kanal u stan toga ustaše Petrovića. Nije mogao da nabavi oružje, ali ga to nije smetalo. Ponio je u rukavu sakrivenu debelu željeznu šipku. Kad je ušao kod ustaše, ovaj je još ležao u krevetu. Vinko je sjeo i počeli su razgovarati. Bio je potpuno sabran i miran. Čekao je zgodnu priliku da izvuče šipku, a zatim se naglim skokom našao kod ustaše i snažno ga udario po glavi. Gad je zajausknuo, a neka žena koja je nešto radila u dvorištu, provirila je kroz prozor privučena jaukom. Vinko je još nekoliko puta snažno zamahnuo, a zatim se dao u bijeg. Nije stigao da uzme njegov pištolj, jer je žena koja je sve vidjela stala vikati i zvati u pomoć. Vinko je brzo iskočio kroz prozor, zatim preko nekoliko plotova i sretno umakao.

Otišao je odmah k Martinu koji nije prvi čas niti primijetio što je bilo. Tek kad ga je Vinko zamolio malo benzina i kad mu je maramica s kojom je počeo čistiti kaput postajala sve crvenija — tada je Martin shvatio. On je brzo objasnio^ Martinu da je to od onog ustaše i ispričao mu djeli događaj. Martinova majka uzela je kaput i šutke ga očistila.

Ubijen je prvi ustaša u Zagrebu. Potekla je izdajnička krv kao osveta za nedužne žrtve. Od tada je proteklo još mnogo fašističke krvi, krvi ubojica, razbojnika i pljačkaša.

Vinko je krenuo u Sloveniju. U jednom rudniku radio mu je brat, pa se nadao kod njega nabaviti eksploziv. Nije se više nikada vratio.

U KUSTOŠIJI GORI SIJENO

Bilo je to ogromno skladište sijena za Ustašku konjicu. Ivo Gluhak, hrabri i odvažni Skojevac, nije se nikako mogao pomiriti s tim, da to sijeno služi kao hrana ustaškoj konjici. Odlučuje se. Uokolo slagališta ima kukuruza. To će mu omogućiti da se neopaženo privuče. Samostalno, bez dogovora sa nekim od drugova, privlači se jedne večeri kroz kukuruz prema stogovima sijena. Uspio se neopaženo dovući do njih. Šibice su mu u rukama. Potpaljuje stogove i brzo se povlači. Sijeno je za čas planulo i osvjetlilo čitav kraj. Nastala je uzbuna i strka. Jedni pokušavaju gasiti požar, a drugi traže onoga tko je potpalio. Ivo se pritajio u kukuruzu. Nisu ga našli. Ni požar nisu uspjeli ugasiti i čitavo je slagalište potpuno izgorjelo.

SA BOMBAMA NA USTAŠE

Preko puta Botaničkog vrta nalazio se dom ustaša — studenata. To je bio budući »častnički« kadar ili kako su to drugovi govorili — školovani koljači. Dolazili su i odlazili uvijek u vojničkom stroju sa gusto zbijenim redovima. Pjevali su fašističke pjesme prevedene sa njemač-

kog. Držanje im je bilo naduveno kao i u njihovih nje-mačkih gospodara, a naročito su se ponosili nazivom »poglavnikovog tjelesnog sdruga« (PTS).

Na prijedlog druga Jože Vlahovića, Partija je organizala napad na te ustaše. Za rukovodioca akcije bio je određen drug Slavko Komar. Pristupilo se izboru omladinaca. Javilo ih se mnogo, čak mnogo više nego što je trebalo, iako su *svi* znali da ima malo vjerojatnosti ostati živ u toj akciji. Mnogima su došle suze na oči kad su bili odbijeni. Konačno je sastavljena grupa od 12 omladinaca. Među tom dvanaestoricom, pored rukovodioca Slavka Komara, bili su već tada poznati najborbeniji omladinci: Krešo Rakić, Ivo Gluhak, Pero Rukavina, Berislavić, Ilak, Milan Borošak i braća Seljan. Neke od njih izabrao je Joža Vlahović. Svi su oni sa oduševljenjem primili zadatak. Otpao je samo jedan (Siročić — student medicine) koji je dva dana prije akcije odustao da sudjeluje u njoj.

Pristupilo se pripremama. Trebalo se najprije ospobiti za rukovanje bombama. U stanu Skojevca Brace Belića grupa se sastala da uči rukovanje i postupak prilikom bacanja bombe. Praktične vježbe održavale su se u Zelengaju. Bacalo se kamenje i na taj način sticala vještina pogađanja bombom u određen: cilj. Konačno je sve bilo spremno — plan akcije gotov, a grupa spremna i naoružana sa pištoljima i bombama.

Došao je dan akcije. Pripreme su išle točno po određenom planu. Jedna grupa nalazila se u šetnji po Botaničkom vrtu, odakle je trebala u momentu kada naiđu ustaše bacati preko ograde bombe. Dva omladinka bila su van vrta na samoj ulici. Oni su bili u blizini stražara koji su stajali na glavnom izlazu iz doma. Njihov je bio zadatak da spriječe stražare da priteknju u pomoć napadnutim ustašama

i da im onemoguće da oitvoire vatru na učesnike akcije. Svaki od tih omladinaca imao je također pištolj i bombe i trebao je da ubije stražara u spomenutom slučaju.

Bio je topao augustovski dan, pred samo podne. Ustaška »bojna« stupa oholo ulicama Zagreba, vraćajući se sa vježbe. Svi su u novim uniformama i novim čizmama. Zakrenuše iz Vodnikove ulice u Runjaninovu. Pred samim ulazom u dom, kada se nisu ni najmanje nadali, odjeknuše eksplozije bombi. Preko ograde iz vrta, kao kiša padale su bombe i hi tei iz pištolja. Gluhak, koji je bio vani na cesti udario je bombu o petu cipele, a zatim je kao na kuglani kuglu, otkotrljao među ustaše. Oko 12 bombi palo je na ustašku »bojnu«. Po cesti se valjala gomila raskravavljenih i rastrganih fašističkih tjelesa. Preko 40 ostalo ih je u krvi, pužući po podu i stenući. Dvadeset i osam ostalo je na mjestu mrtvih. (Slike 9, 10, 11 i 12).

Omladinci su se odmah počeli povlačiti u pravcu željezničke pruge i preko nje na Trnje. Na mjesto napada brzo je dojurila ustaška policija, »ustaško redarstvo«, »ustaška nadzorna služba« i kako se sve nisu zvali ti Paveiićevi čuvari »reda i poretku«, zatim njemački vojnici i gestapo povci. Uspjeli su da uhvate trojicu, dok su im ostali izmakli. Među uhvaćenim je bio jedan od braće Seljan i Pero Rukavina.

Slabo su se držali na policiji i izdali svoje drugove. Policija je uspjela njihovom izdajom da uhapsi drugaricu Bubu Jančić¹ i da dozna za neke stanove u kojima su se trebali sklonuti učesnici akcije (Berislavić, Gluhak, Ilak).

Provaljen je bio i Braco Belić u čijem su se stanu vršile pripreme za akciju, a kasnije se trebali sklonuti

¹ Bila je u to vrijeme član PK SKOJ-a, a prije toga još od 1940. član MK SKOJ-a za Zagreb. Sada je živa i nalazi se u Beogradu.

neki od ovih omladinaca. Oni su se i sklonuli — trojica od njih — i zbog te izdaje, zajedno sa Bracom Belićem, padaju policiji u ruke.

Braco se držao na policiji herojski, onako kako to dolikuje Skojevcu, članu srednjoškolskog rukovodstva SKOJ-a i komandantu udarne grupe. Kada ga je 1940. g. doveo iiz Beograda i predao zagrebačkoj Skojevskoj organizaciji drug Rade Končar, rekao je da je Zagreb dobio dobrog mladog komunistu. I nije se prevario. Na policiji je bio strahovito mučen. Sav je bio ispaljen, tako da su mu noge bile skoro potpuno izgorjele, a i čitavo tijelo, pa čak i lice bilo je puno strašnih rana i opeketina. Nikoga nije odao, iako je znao za skoro cijelu Skojevsku organizaciju. Drsko je odgovorio agentima: »Znam drugove sa kojima sam radio, ali njihova imena ne čete od mene dozнати.«

Kad su ga neki drugovi vidjeli ovako izmrcvarena u kaznionici na Savskoj cesti, gotovo ga nisu mogli prepoznati. Bilo je pravo čudo kako je pored svih mučenja ostao živ. Kad je ugledao svoje drugove, smiješio im se i hрабrio ih neka nastave borbu i neka se junački drže. Umro je u strašnim mukama od zadobivenih rana koje su bile djelo ustaških zlikovaca.

Ova akcija napada na ustaše usred bijelog dana imala je ogroman učinak. Ona je pokazala okupiranom stanovništvu da postoje neustrašivi borci protiv okupatora, da su ti borci organizirani i da je moguće neprijatelja zaskočiti u centru njegovog najjačeg garnizona. Ona je unijela nemir i pomutnju među ustaše, pojačala osjećaj nesigurnosti u kome su okupator i njegove sluge živjeli. Panika koja je zavladala među ustašama u Zagrebu pokazala je prljavi i kukavički moral ustaških koljača.

BILO JE BOMBI I ZA NIJEMCE

U Harambašićevoj ulici nalazio se jedan odred njemačkih oficira-avijatičara. Oni su svakog dana navečer odlažili sa autobusom na aerodrom. Omladinac Milišić dočeka jedne večeri taj autobus. Mislio je, ako baci bombu u autobus onako krcat njemačkim avijatičarima, da ih može mnogo pobiti. To je i učinio te večeri, bacivši bombu. No, ona je bila toliko snažno bačena, da je razbivšd obadva I stakla izletjela na drugoj strani na ulicu i tek onda eksplodirala. Bilo je svega nekoliko ranjenih.

Ustaše su uhvatili nekog omladinca Muića za koga su sumnjali da je bacio bombu. Kad su ga uhapsili i stali maltretirati on se je počeo braniti na taj način, da je samo vidio bombu kod Milišića, ali da je on nije bacio. Tako je izdao Milišića, koga su ustaše onda uhvatili i nešto kasnije bio je obješen. (Slika 13).

STADION U PLAMENU

Veliki je bio taj stadion u Maksimiru. Sagrađen sav od drvene građe. Vrijednost dasaka iznosila je 2 milijuna dinara.

Ustaše su počeli da ga ruše. Trebale su im daske da sagrade neke logore. Omladinci su odlučili da osujete plan ustaša i da unište tu građu. Udarne grupe četiri puta pokušavaju da ga upale. Uvijek uspije ustašama da vatru ugase i da čak hapse neke omladince. Nakon jednog pokušaja paljenja odvode puna dva kamiona srednjoškolaca.

Stadion se i dalje ruši i građa se priprema za odvoz ...

Zadatak je povjeren Kreši Rakiću. On je sam izabrao drugove s kojima će ići u akciju i to Ljubu Šarića, štefa Mlinarića, Ognjeslava Bronzina i Borisa TrigJavčanina. Sa-stali su se u stanu Kreše u Medvedgradskoj ulici. Donesen je plan: akcija će se izvršiti na biciklima, i točno u 9 sati na večer treba svaki na određenom mjestu baciti epruvete sa zapaljivom smjesom. Tako će stadion u isto vrijeme planuti sa svih strana i ustaše neće moći pogasiti požar. Uzmanak treba biti brz i na biciklima.

Četvrti dan poslije ovog sastanka, nešto prije 9 sati na večer krenulo je pet omladinaca, svaki sa drugog mjesta u gradu, u pravcu Maksimira. Stigavši do stadiona ostavili su bicikle u sumraku na južnoj strani stadiona i počeli su se privlačiti. Straža je na ovoj strani bila slabija, pa su omladinci uspjeli stići svaki na svoje mjesto. Bacili su epruvete, ali požar nije planuo. Epruvete su zakazale. Tri-glavčaninu je epruveta prsla u ruci i polila ga tekućinom po licu i rukama. Na mjestu gdje je Bronzin bacio epruvetu, zasja» je požar. Daske su počele brzo gorjeti.

Omladinci su već bili kod svojih bicikla i povezli se prema gradu. Već su bili na Jelaičićevu trgu, kad je na mjesto požara stigla policija i vatrogasci. Bilo je kasna Već je gorjelo čitavo južno krilo i vatra se naglo širila na ostali dio. Stadion je izgorio do temelja.

I oni građani koji su stanovali na suprotnom dijelu grada u Kustošiji, Vrapču i ostalim udaljenim mjestima Zagreba, vidjeli su te večeri da je nebo crveno. Istrčali su iz svojih kuća i gledali kako plameni jezici osvjetljavaju čitav grad i okolicu. Taj plamen unio je mnogo svjetla u srca pritisnuta fašističkom čizmom, osvijetlio je put borbe protiv okupatora i podigao moral potlačenog stanovništva.

MUCILIŠTE »SING-SING«

Martin se spremao da izade iz stana. Pregledao je pištolj, stavio metak u cijev i bio spremam za izlazak na ulicu. Tako je uvijek radio. Ulica je puna agenata, ustaša, špijuna i ostalih izdajnika, pa treba biti oprezan.

Policija je dobro znala Martina, člana Mjesnog komiteta SKOJ-a. No on je znao i njih. Imao je već nekoliko susreta s njima. Prvi puta kad ga uhvatio agent da baca plakate po Jelačićevu trgu. Umakao mu je iz ruku. Kasnije je upao u stan, gdje je upravo policija vršila pretres. I tu se jedva izvukao. Zatim su zaredale akcije. Učestvovao je u ubistvu poznatog agenta Tiljka. Morao se sakrivati u ilegalnim stanovima. Tako je bio i sada u jednom takvom stanu u Primorskoj ulici.

Kad je izlazio iz stana nije ni slutio da je taj stan pod prizmotrom agenta. Jedan agent ga je čekao na ulici, dok su ostali bili sakriveni iza ugla.

»Molim vašu legitimaciju!« — zaustavi ga agent.

»Izvolite« — pruži mu Martin svoju krivotvorenu legitimaciju. Agent se nije zadovoljio s tom legitimacijom, a vjerojatno je i sumnjao koga je uhvatio, pa pozove Martina da pode s njim na policiju na provjeravanje.

»Imam ja još jednu legitimaciju« — brzo progovori Martin. Agent je zatraži, a Martin umjesto legitimacije izvadi pištolj. Jedan, dva, tri metka u agentov želudac i on se svali na pločnik. Ostali agenti osuše paljbu iz pištolja na Martina. On se dade u bijeg, a agenti za njim, neprestano pucajući. Osjeti bol u nozi. Ranjen je. Znao je da ne može pobjeći i brzo uskače u jednu kuću. Uleti u podrum i sakrije se iza jedne bačve. Policija je odmah zaposjela kuću i počela premetačinu. Umiješao se i jedan njemački vojnik, koji se slučajno ovdje našao. Pretražili su cijelu kuću i tada je došao na red podrum.

Jedan agent provirio je u podrum. Unutra je bilo mračno. Njemu je, izgleda, bilo mnogo stalo do života, pa se brzo povukao rekavši na glas: »Tu ga nema«.

Onaj Švabo se htio napraviti hrabar i ušao je u podrum. Metci iz Martinovog pištolja brzo su ga pokosili. Uleti još jedan agent i taj pade mrtav. Ostali su postali oprezniji. Pucali su iza vratiju u podrum. Martin je pogoden i u glavu. Brani se. Kad vidi da je nemoguće da se izvuče, prislanja pištolj uz sljepoočnicu: »Samo ne živ ustašama u ruke.« Okida — ali ništa. Pištolj je prazan, nema niti jednog metka.

Uhvatili su ga živa ...

Martin se ne da. Dok ga vode do automobila, on izvije parale. Odvode ga u bolnicu. Kad mu je liječnik htio vaditi metke, Martin ga odvrati od toga:

»Nije potrebno, jer ču i onako dobiti druge.«

Istog dana ga agenti odvode u zgradu za mučenje, zloglasni »Sing-Sing«. Iz tog zloglasnog mučilišta nitko nije živ izašao. Nitko ni ne zna gdje je to, već se samo znade da postoji. Tu dovode Martina. Počeli su ga već putem ispitivati, ali je on šutio.

»Svejedno je imam li jezik ili ne, jer i onako ne čete od mene ništa doznati. Lisicu ste doduše uhvatili, ali je vuk ostao na slobodi.«

Noću ga svukoše i položiše na hodnik, a agenti podoše da pripreme sprave za njegovo mučenje. (Slike 14, 15, 16 i 17).

Iako je oslabio' od velikog gubitka krvi, hladnokrvan kao uvijek, Martin iskorištava priliku. Skoči kroz prozor i stane trčati prema šumi. Pucali su za njim, ali Martin je već bio daleko.

Jutarnje novine su donijele vijest o njegovom hapšenju i smrti. Zatim je preko radija dato obećanje za nagradu od 100.000 Kuna tko ga uhvati ili prokaže.

Martin je bos, u mrkloj noći lutao šumom preko 5 sati. Tek tada je izmoren i malaksao naišao na drugove koji su ga sklonuli. Uz dobro naoružanu pratinju dopremljen je u centar Zagreba i sklonjen u ilegalnom stanu.

Radio nije prestajao sa obećanjima.

Martin se kod drugova liječio, dobro hranio i oporavljao. Spremao se za daljnju borbu. Ostao je u Zagrebu nekoliko mjeseci i kroz to vrijeme još je jedamput naletio na zasjedu. Pucali su za njim, ali je, iako lakše ranjen, uspio pobjeći.

Kad se je potpuno oporavio, otišao je u partizane.

»IZLIJEČENI« PROVOKATOR

Bolteku je 1942. g., kada je postao član MK SKOJ-a i rukovodilac omladinskih udarnih grupa u Zagrebu, bilo 22 godine. Odmah nakon okupacije morao je preći u ilegalnost i radio je na organiziranju odbora Narodne pomoći i omladinskih udarnih grupa u kojima je i sam učestvovao.

Bio je dobrodušan i šaljivđija. Volio je život i za njega se borio, kako se može boriti samo radnik, koji je osjetio na svojoj koži sistem ropskog rada i društvenog preziranja. Sve tegobe snosio je lako, ustrajno, a čelična volja nikad mu nije dozvoljavala, da drugi osjete da i on ima srce, koje zakuca nekad brže, uzbuđenije i toplije. Njegova dosjetljivost i okretnost bila je u svim grupama dobro poznata. Manjkalo mu je samo povezivanje raznih političkih pojava i promjena, pa nije znao te pojave promatrati u njihovu razvoju i uzajamnoj povezanosti. Ali on je taj nedostatak nadomještavao silnom ljubavlju za oslobođilačku borbu svoga porobljenog naroda i elementarnom mržnjom prema okupatoru i domaćim izdajicama.

U jesen 1942. g. Boltek dobije zadatku da likvidira jednog opasnog provokatora. Taj provokator došao je iz partizana u Zagreb i tu se prodao policiji, postavši njihov agent. Radio je na taj način da je okupljaо оko sebe simpatizere NOP i prokazivao ih policiji. Mnogo je simpatizera stradalo životom zbog ovog provokatora.

Partija doznaјe za njega i stavlja u zadatku Bolteku da se ubaci u njegovu grupu i da ga zatim likvidira. Bolteku uspijeva uhvatiti vezu s njime i zakazuje sastanak. Sastali su se. Boltek je pucao, ali provokator nije bio sam, već sa grupom agenata koji su bili u zasjedi. Uspjelo mu je izmaći, ali je provokator ostao živ — bio je samo ranjen.

Ranjeni provokator sklonuo se u stan jednog našeg simpatizera i počeo širiti vijesti da je ranjen u borbi sa policijom. To mu je još više išlo na ruku da okuplja simpatizere.

Boltek je razmišljao što da radi'. Dobio je zadatku da uništi izdajnika, a eto — taj i sada živi.

Uspjelo je Bolteku da dozna gdje se sakriva izdajnik. Ali kako ga likvidirati, kad je stalno u stanu i ne izlazi nikuda? Padne mu na um dobra misao: Opasno je i teško, ali se Boltek odlučuje ...

Sutradan zakuca on na vrata od stana ranjenog agenta.

»Gospodo, stanuje li tu kod vas gospodin N.?«

»Da, gospodine, stanuje baš kod mene.«

»Gospodo, ja sam doktor i došao sam da ga pregledam ...«

»Oh, izvolite ... izvolite ...«

Boltek mirno uđe u sobu. Agent je bio u polumračnoj sobi u polusnu. Otvarajući »liječničku« tašku Boltek se približavao krevetu:

»Pseto izdajničko, prvi puta ti je uspjelo izvući se, ali sada ti je kraj. To je osveta za tvoju izdaju.«

Iz neposredne blizine, da se hitci jako ne čuju, Boltek je sasuo cijeli šaržer u špijuna. Prljavo agentovo tijelo još se trzalo, dok je »doktor« mirno izlazio iz stana, izliječivši za uvijek svoga »pacijenta«.

PAD BOLTEKA

Nakon toga šalje Partija Bolteka na Partijski kurs u Kordun. Trebalо se ilegalno prebaciti. Boltek je išao od sela do sela i pomalo se približavao cilju. U Lukavcu je svratio, u jednu gostionicu. Iznenada upada unutra 5 agenata. Zatražiše ga legitimaciju. Boltek bez riječi umjesto legitimacije vadi pištolj. Od prvih metaka padaju trojica agenata na mjestu mrtva, a preostala dvojica dadoše se u bezglavi bijeg. Sretno je stigao na kurs i završio ga.

Poslije završetka kursa vraća se u Zagreb i nastavlja sa radom na organiziranju i rukovođenju udarnim grupama.

Uspjesi Boltekove grupe, kao i ostalih grupa, redali su se neprekidno i uspješno. Potaknuti ovim uspjesima, za udarne javljali su se mnogi omladinci i Skojevcii.. Boltek od takvih kandidata formira nove gruipe.

Ali ti neiskusni omladinci nisu bili uvijek dorasli strahovito teškoj borbi sa ustašama i gestapovcima. Jedan od novoprimaljenih članova udarne grupe, podvrgnut najtežim mukama, nije izdržao. Prokazao je Bolteka. Boltek o tome nije ništa znao...

Bilo je to u siječnju 1943. g.

Boltek je prolazio Petrovom ulicom u pratnji dvojice omladinaca iz udarne grupe. Zaokrenuo je u Vlašku ulicu

ì toga momenta naišli su uistaški agenti u automobilima. Kukavički psi nisu se usudili stati lioem u lice sa Boltekom. Svi, odjednom, otvoriše vatru iz automobila. Bojali su se da mu pristupe, strepeći od njegove porazne mržnje, koja je upravljala njegovom rukom i nikada mu nije dala da promaši.

Pao je izrešetan. Preniješe ga u bolnicu. Htjeli su ga liječiti, da od njega, kada prizdravi, pokušaju iznuditi neke podatke. Boltek je šutio. Čak ni ime svoje nije rekao.

Agenti su se presvukli u doktoire:

»Pa mi smo liječnici, recite nam barem kako se zovete!« Nakon kratkog vremena podlegao je ranama. Umro je junačkom smrću, ne odavši ništa, pa čak ni svoje ime.

Drug Preskar Josip — Boltek — proglašen je 1951. godine za Narodnog heroja. (Slika 18).

GORI NJEMAČKI BENZIN

U njemačkoj autokomandi, u Ilici 205, iznenada je izbio požar. Cm:, gusti dim sukljao* je u vis. Počele su eksplozije i poslije svake eksplozije plamen je novom snagom suknuo u vis i stao se širiti. Bilo je to 14. lipnja 1942. godine, nešto prije 3 sata poslije podne.

Narod se počeo sakupljati. »Gori njemački benzin« — šaputalo se. »To su učinili naši! Partizani!«

Plamen se ubrzo proširio u ogroman požar. Svi pokušaji da ga se ugasi ili lokalizira, bili su neuspješni. Bačva za bačvom rasprskavala se i letjela u zrak. Nijemci i ustaše su izbezumljeno trčali. Štrah im se uvlačio u kosti...

Izgorjelo je oko 60.000 litara benzina i 5 motora.

Dogodilo se to ovako:

Drug Ivica Kramželić, sekretar Mjesnog komiteta SKOJ-a, bavio se mišlju kako da se uništi njemačko skladiste benzina. Paljenje benzina bilo je gotovo neizvedivo, jer se on nalazio u specijalno građenim podzemnim rezervoarima.

Toga dana, 14. lipnja, pružila se prilika. Stigao je benzin u baćvama. Radnici su poskidali bačve i smjestili ih pred magazinom.

»Danas ih smjestite ovdje, a kad stigne druga pošiljka smjestiti ćemo sve u podzemne rezervoare!« nareduje njemački nadzornik.

Omladinac Radošević odmah obavještava Kranželića o situaciji koja pruža mogućnost akcije. Kranželić smišlja plan i nabavlja epruvete sa zapaljivom smjesom za izazivanje požara. Predaje epruvete Radoševiću i izlaže mu svoj plan. Istovremeno ga podučava kako treba baratati s epruvetama, da bi one ispravno funkcionirale. (SI. 19).

Ovakve epruvete već su poslužile za izazivanje mnogih požara. I stadion je s njima zapaljen. Recept za pravljenje te zapaljive smjese dao je jedan student tehnike, a sastojala se od šećera, i još jednog kemijskog sastava. Ta smjesa gori jakim i intenzivnim plamenom, čim se spoji sa sumpornom kiselinom koja se nalazi u epruveti, a odvojena je tankim slojem gume. Sumporna kiselina pregrize gumu za 30 miliuta i tada dolazi do požara.

Takve epruvete dobio je Radošević i s njima je trebalo zapaliti taj benzin. Čekao je svršetak rada da se pode u akciju. Konačno je odjeknuo nestrpljivo očekivani udarac u gong, koji je označavao završetak rada. Radnici izlaze. Omladinci još ostaju; čekaju da izidu svi. Zatim se oprezno provlače iza barake, iza njemačkih straža — ravno k magazinu. Počeli su otkidati daske s prozora da uđu u magazin.

»Što radite ovdje?« — najednom odjekne iza njih. Bio je to njemački vojnik koji je čuvaо stražu. Propalo je sve.

»Naređeno nam je da bolje pribijemo ove daske« — snađe se jedan omladinac. Svima je odlanulo. Vojnik je neko vrijeme promatrao, a zatim je otišao prema straži. Daske su bile dolje. Uskočili su kroz prozor u tamni prostor. Pod nogama škripe i pucketaju daske. Prilaze bačvama; sa ključem za otvaranje otvaraju prvu bačvu, drugu, treću i tako redom. Benzin je potekao Upaljač je namješten i omladinci već iskaču kroz prozor. Udaljuju se žurnim korakom. Prolaze kraj straže, izlaze na ulicu i izmješajlu se sa prolaznicima.

Odjednom odjekne prasak, iz zgrade se digne oblak dima i zgrada se sruši.

Gori njemački benzin.

Drug Kranželić otprema Radoševića poslije ove akcije u partizane. Na putu ga uhvate ustaše i vrate u Zagreb, u zatvor na Savskoj cesti. U međuvremenu policija hapsi i Kranželića. I njega odvedu u Savsku cestu. Tamo se susreće s Radoševićem. Ovaj mu neoprezno pristupa tako da su to ustaše zapazili i odaje ga. No, uskoro je bila zamjena i pored ostalih traženi su Kranželić i Radošević. Tako su se konačno našli u partizanima.

TROVANJE USTAŠA

Omladinci su se na razne načine domišljah kako da unište što više ustaša. Omladinac Davor Trinajstić došao je na ideju da bi bilo dobro da uđe u njihove redove. Tamo bi mogao nesmetano i prikriveno raditi. Prijavio se u PTS. Bio je primljen u jednu jedinicu kao higijeničar.

Dakle: prvi dio je uspio, a sada treba smisliti način kako da uništi bar nešto ustaša. Mogućnost je bila tu. Polazi mu za rukom da nabavi otrov.

Jednog dana bio je za ručak grah. Trinajstić im saspe otrov u jelo. Nesreća je htjela da je toga dana došlo na ručak svega 20 ustaša umjesto stotinu. A tih dvadeset bilo je otrovano.

Trinajstića su uhvatili kad je razbijao telefonske izolatore u blizini Savskog mosta i strijeljali ga.

EKSPLOZIJA U TVORNICI CEMENTA

Tvornica cementa u Podsusedu radila je isključivo za Nijemce. Trebalo je mnogo cementa za izgradnju bunkera, jer su partizani nanosili sve teže i opasnije udarce fašistima.

U toj tvornici radio je Albin Kovačić, mladi skojevski rukovodilac. On odluči da poduzme diverzantsku akciju, kojom bi demolirao fabriku i da je tako onesposobi za daljnji rad. Dogovori se sa nekim radnicima da mu omoguće prilazak do glavnih postrojenja.

Albin je spremio eksploziv i jedne večeri došulja se do vagoneta, koji su dopremali sirovi materijal u peći. Legao je u vagon et i neopažen stigao zajedno sa eksplozivom u glavni dio tvornice. Postavio je eksploziv u glavni kotao, namjestio upaljač i brzo se udaljio. Uspjelo mu je neopaženo izaći iz tvornice, jer je dobro poznavao svako mjesto. (Slika 20).

Čas kasnije uslijedila je eksplozija. Tvornica je prestala raditi, ali na kratko vrijeme, svega 3 dana. Bilo je pre malo eksploziva da uništi tu grdosiju ili da je onesposobi za duže vrijeme.

Nastala su hapšenja. Tražilo se krivca, ali ga nisu našli. Agenti su mnogo tragali, ali bezuspješno.

Tek kasnije Albin je bio prokazan. Ustaški agenti uspjeli su da ga uhapse. Počela su preslušavanja u zatvoru na Savskoj cesti, gdje je bio zatvoren. Mučili su ga, ali Albin nije ništa priznao. Nitko od njegovih drugova nije bio uhapšen. Znači da se Albin junački držao i nije odao nikoga.

Agenti su bili bijesni što ne mogu od Albina ništa doznati i neprestano su ga zvjerski mučili. Jedino što su od Albina mogli doznati bila je njegova beskrajna mržnja prema ustaškim i njemačkim krvnicima i njima samima.

Smišljali su nove muke i konačno upotrebili zadnje sredstvo strahovitog mučenja.

Omotali su ga papirom i živa zapalili.

Albin je šutio.

Jedan trg u Podsusedu nosi danas naziv — Trg Albina Kovačića.

UDARNICI U USTAŠKOM GNIJEZDU

Udarna grupa formirana je u Desiniću u ranu jesen 1943.¹ Tražeći oružje, grupa se orientirala na Zagreb. Glavni oslonac i rukovodilac te grupe bio je Josip Jutriša — Janko, tada šofer MINORS-a (Ministarstva oružanih snaga), a vozio je službena štabska kola i velikog župana

¹ Ovo je bila u stvari udarna grupa zagorskih omladinaca. Njezin rad iznosimo ovde zbog toga, jer je većina članova te grupe u to vrijeme živjela i radila u Zagrebu, a u svome radu povezivala se sa antifašistima Zagreba u raznim civilnim i vojnim ustanovama, koji su im pomagali u izvođenju akcija. Akcije koje su izvedene, odvijale su se u Zagrebu, te je to još jedan od razloga zašto ih iznosimo. Rad ove grupe opisan je već u »Narodnom listu« od 1. I. 1952., a napis je bio sastavljen na osnovu sjećanja dvojice učesnika — Josipa Štimca i Josipa Podboja.

Prebega. Bio je to neobično hrabar i spretan ilegalni radnik. Osim jednog od organizatora grupe — Josipa Štimca — u grupi su se još nalazili Ivica Čerlek, također šafer u Zagrebu, Josip Podboj, Ivan Cmić-Lif te Božo i Eduard Fiolić, »Fric« Hubak, šofer autotaksija u Zagrebu, neki Mirko (kasnije strijeljan u Zagrebu), Ivica iz »IX. stadiona MINORS-a«, Joža Veselić, Stef, Slavko i drugi. Teško je točno odrediti koliko je bilo članova te udarne grupe. Štimac i Podboj sjećaju se, da ih je na jedan sastanak vozilo 9 luksuznih automobila. Među njima neki su bili vlasništvo MINORS-a (Ministarstva oružanih snaga«).

Sastajali su se obično u kantini MINORS-a u Gornjem gradu. »To je bilo jedino mjesto, gdje smo mogli u miru nešto pojesti«, priča Podboj. Ovdje nisu bili nikome sumnjivi; 'tko bi ucpé posumnjao da se partizani okupljaju u brlogu neprijatelja. I kad je u gradu ustaška policija organizirala racije i blokade, sklanjali bi se ovamo — u kantimu MINORS-a. Ako se međutim radilo o većem sastanku pred veće akcije, kantina nije bila podesna. U tom slučaju sastanci su se održavali u jednoj zasebnoj sobi gostione Oerovski na početku Srebrnjaka.

Ministar oružanih snaga »vitez« Vilko Begić osjećao- se neobično siguran u NDH, koja se — kako su tada govorili građani — protezala od mitnice do mitnice. Pouzdao se u svoje »oružane snage«, UNS, Gestapo, policijske pse i žbire, pa je pred svoj stan u Petrovoj ulici postavio samo jednog stražara. No njegov osjećaj sigurnosti nije dugo trajao.

Tih dana smišljena je akcija za prepad u stan Vilka Begića s namjerom da se »vitez« živ otpremi iz Zagreba. Begić bi se zbog svoje tadanje »visoke cijene« mogao upo-

trebiti kao, zamjena za drugove, koji su se nalazili u ustaškim logorima i zatvorima.

Bilo je to koncem kolovoza 1943. godine. Plan je izgledao ovako: Štimac, Lif i Podboj ući će u stan (Lif u domobranskoj uniformi), a kod stražarskog mjesta ostat će Joža Veselić. Josip Jutriša-Janko i Ivica Cer lek čekat će s automobilima oko 40 metara dalje. Na određeno mjesto doći će pojedinačno, osim Štimca, Lifa i Podboja.

Međutim kad su ova trojica stigla u Petrovu ulicu, primijetili su da nema ni Janka ni Cerleka s automobilima. To ih je donekle smelo, ali niisu odustali od akcije, misleći da će ovi stići nešto kasnije.

Štimac, Lif i Podboj ušli su u Begićevu kuću. Sa sobom su ponijeli civilno odijelo, u koje je trebalo obući ministra, i mašinu za šišanje, da skinu »vitezove« kose. Begić je stanovao u visokom prizemlju. Na hodniku se ispriječi smetnja: dvije susjede stoje na stepenicama i razgovaraju. Ipak pozvoniše na vrata Begićeva stana, kad jedna žena dobaci: »Gospodin ministar nije kod kuće«.

Zar je akcija propala? Imali su točna obavještenja, da Begić treba toga dana u 9,30 prisustvovati sjednici generalštaba, pa iz svog stana vjerojatno ne će krenuti prije 9 sati. Sada je prošlo tek 8 sati.

»Pa kako da ga nema kad smo se mi najavili. No ništa. Čekat ćemo ga ovdje, dok se ne vrati.« Susjede su se natopovukle u svoje stanove. Svojim ključevima otvorili su vrata Begićeva stana. »Ovakvog nereda još nisam video« — priča Josip Štimac. Predsoblje je bilo puno trulog voća, nekih boca i smeća po podu. Druga prostorija je bila Begićeva radna i spavaća soba. S lovačkog trofejnog zida uzeli su nekoliko revolvera, dalekozore, zatim nešto uniformi, MP šmajser, sva Begićeva odlikovanja koja su mu za visoke »zasluge« podijelili Hitler, Mussolini, Horthy, Pavelić

i ostali kvislinzi (među inim je bio i »viteški red«, »kruna kralja Zvonimira«, njemačko hrastovo lišće i druga odlikovanja.) Pokupili su šmajiser specijalne izrade — Hitlerov lični poklon Begiću, na kojem je bilo gravirano: »Ministru oružanih snaga NDH, vitezu Vilimu Begiću — Führer«.

Begić je bio — izgleda — pasionirani sakupljač upaljača i tabakera. Iz hrpe koja je ležala na stolu, uzeše mu jedan upaljač iz mahagoni drveta — »vitezovu« ratnu uspomenu s talijanskog fronta 1915. godine..

Nitko ih nije uznemirio u stanu, ali kad su izašli na ulicu Veselić ih obavijesti, da automobili nisu stigli. Sa šmajserima umotanima u papir krenuli su prema Kvaternikovom trgu, ušli u tramvaj pun ljudi (pokrivši trenčkotom zavežljaj) i odvezli se do Iličkog trga, sada Britanskog. U jednoj veži čvršće su umotali šmajserS, najmili autotaks; i krenuli u Štimčev stan u Jurkovićevu ulicu 11, gdje su uzeli još nekoliko kovčega raznog materijala, a odatle na ugovorenou mjesto — u garažu na Miramaršku cestu. Ovdje ih je' čekao autobus Milana Ivića. Oružje su sakrili ispod sjedišta šofera, šasije i na druga mjesta. Bez smetnje stigli su u Desinić.

Priča se, da je Pavelić jednog dana pozvao k sebi na primanje Begića. Ministar je, naravno, morao osvanuti u punom sjaju svojih odlikovanja. »Vitez« je međutim došao vrlo skroman bez »zasluženih« odličja na ustaškim prsim, što je izazvalo skandaloznu scenu.

Bila je to zaista drska akcija usred okupiranog Zagreba u dane ustaške strahovlade.

Početkom rujna 1943. godine udarna grupa izvela je oko deset akcija, koje su svojom smionošću zaprepastile ustaške funkcionere. Trebalo je naime na brzinu prikupiti veću količinu oružja. Potražiše ga tamo gdje ga je bilo: u stanovima ustaških oficira ...

*it-**

Bio je oblačan jesenski dan. Magla se vukla po ulicama Zagreba. Josip Jutriša-Janko i Podboj otišli su na akciju u Branimirovu ulicu, Bužo na Prekrižje, a neki opet u Petrovu ulicu.

Štimac i Štef upali su toga jutra u stan ustaškog satnika Horvatina u Novotnijevoj ulici. Pred revolverskim cijevima Horvatin je digao ruke u vis i stajao uza zid, dok su Štimac i Stef skupljali oružje u stanu. Međutim po njegovim podacima nedostajao je revolver »Vis«, ali ga Horvatin nije htio priznati.

U tom času, začuvši neku buku na ulici, Štimac i Štef instinkтивno pogledaše prema prozoru. To iskoristi Hoarvatinova žena — koju do tada nisu primijetili — i dade-iz kuhinje mužu revolver. Stajali su oči u oči. Promatrali se. Hoće li Horvatin pucati? Stoje dva metra jedan od drugoga. Tada ustaški satnik prizna svoju slabost: .

»Pa valjda ne ćete pucati?«

Po tim su ga riječima ocijenili. Štimac opali, ali metak zataji. Opali i Horvatin, ali u pod: Štef mu istrgne revolver. Horvatin jurne u smočnicu i zatvori se. Opališe kroz vrata za njim. Čuli su kako se ruši kompot.

Bilo je jutro oko pola devet. Pojuriše sa oružjem na ulicu, gdje ih je čekao auto. Stali su na papučice automobila, ali im motor nije palio. Prolaznici su zabezknuto promatrali naoružane ljude. Kad-na prozoru osvane Horvatin s bombama, oni opališe još nekoliko metaka, a istog časa proradi i motor.

Istog jutra dva elegantnb obučena čovjeka posjetiše ustaškog bojnika u Branimirovoj ulici. U rukama su nosili dvije boce vina umotane u fini papir. Bojnik je ipak bio daleko od pomisli da se obraduje gostima. Ležao je u krevetu, a žena mu radila u kuhinji. Jedan ga posjetilac Upita: »Jeste li vi bojnik. . .« »Jesam« — odgovori. U isti ga čas pozovu: »Ruke u Vis, narodna vojska!«

Bili su to Josip-Jutriša Janko i Joža Podboj¹. Bojnik digne ruke i nešto zamуча. Tada zaključaše vrata od sobe i kuhinje da nesmetano obave svoj posao. Najprije su pokušali izvući od njega podatke o ljudima koji se nalaze po logorima! i o mogućnostima njihova spasavanja, no bojnik odbije da to učini.

Htjeli su ga živog otpremiti iz Zagreba, ali se on bacio na pod tako vičući, da su mu bili prisiljeni zapušti uista. Pokupili su oružje koje se našlo u stanu (između ostalog mali šmajser i nekoliko paklenih strojeva), a zatim likvidirali bojnika.

Na ulici ih je čekao Jankov automobil (MINORS-ov), ali kad su se ukrcali, ponovi se slična scena kao i u Novotnjevoj ulici, s tom razlikom što je bojnikova žena bacila bombu kroz prozor i zvala policiju, dok Horvatin to nije dospio viciniti. Međutim nitko nije bio povrijeđen.

Materijalni rezultat ovih akcija bio je velik (oko 20 revolvera, 3 putna kovčega bombi, nekoliko pušaka, paklenih strojeva, raketnih revolvera, kompasa, dalekozora, knjiga šifri i t. d.), ali je moralni odjek bio još značajniji. Među Ustaškim porodicama nastala je zabuna: ni u vlastitim stanovima nisu še više osjećali sigurnim, već su odonda običavali »koncentrirati« svoje snage, ne usudivši se više spavati pojedinačno. Od desetak akcija nije uspjela tek jedna jedina na Prekrižju, jer je prethodne noći došlo s terena u stan ustaškog oficira nekoliko njegovih prijatelja.

Tih jesenskih dana ŠtimatT je dobio zadatak od Okružnog komiteta Krapine da organizira dobavu raznih mašina za tehniku. Trebalo je nabaviti geštetner, ciklostil ili šapirograf. Ivica čerlek, koji je tada bio zaposlen u »glavnem ravnateljstvu za promičbu«, upozori ga da kod njih ima najmodernijih električnih i ručnih geštetnera., »a usput - može se uzeti i radiostanica iz kabineta glavnog ravnatelja«.

¹ Sada kapetan JNA.

Stimac, Božo, Fiolić i Slavko, poslije izvršenih priprema uputili se jednog jutra u zgradu »glavnog ravnateljstva za promičbu«, zgradu današnjeg kina Zagreb, dok je Cerlek čekao; vani sa spremnim automobilom. Na ulazu su se legitimirali novinarskim ispravama U zgradi ih je već čekao neki čovjek, koji im je u sporazumu sa Jeronimom Bilaćom, uručio dva ciklostila, matrice i veću kolичinu kancelarijskog materijala, ali radiostanicu nisu mogli ponijeti, jer je bila ugrađena u masivne ormare, pa su je »uspust« demolirali. Ciklostile su prenijeli na ulicu, gdje ih j© čekao' Čerlek.

Kod Novih dvoira, na putu za Zagorje, zaustavi ih konjica PTS-a. Dugo je trebalo dok su inr objasnili — naravno uz prikladne isprave — da »voze maštine u ustaški logor u Klanjcu«.

Jedan ciklostil dopremljen je u bunker u Desinić, a drugi za Okružni komitet u Macelj, da posluži kao glas borbe protiv okupatora.

Mobilizirani domobran, inače simpatizer NOP-a, puškar Ušnikov, saopćio je jednom prilikom Štimcu, da se iz Zagreba mogu otpremiti puškomitraljezi za partizane. Konkretno, mitraljeze treba uzeti u artiljerijskom zavodu, (donja Ilica).

I tako su se čitavu jesen 1943. izvlačili mitraljezi iz kasarne s kompletним priborom. Pripremili bi ih ljudi u radionici, iznijeli na ulicu pod kaputima i u sanducima. Na ulici, negdje oko Kunićaka, čekao je automobil, kojim je upravljaо Josip-Jutriša Janko ili »Fric«. Ukupno je te jeseni zagorski partizanski odred dobio na taj način 14 puškomitraljeza iz ustaškog artiljerijskog zavoda.

Jednom su sa automobilom i mitraljezima upali u cer-nirani prostor kod Draškovićeve ulice. Ustaše su s uperenim puškama zatvorili prolaz. Bio je samo jedan izlaz: Josip-Jutriša Janko ubaci maksimalnu brzinu, auto sfcre-

lovito projuri, obori jednog ustašu i krene u Hatzovu ulicu. Tu uskoče u vežu kuće br. 24, sakriju oružje u vrtu i izadu mirno na ulicu. Malo zatim ustaše ih legitimiraju, ali su njihovi papiri bili besprikomi (auto su naravno ostavili negdje na ulici). Za dva dana pokupili su oružje iz vrta.

Neobičnu hrabrost Josipa-Jutriše Janka ilustrira slijedeći događaj, koji se odigrao usred Zagreba, pffed očima iznenadenih svjedoka. Toga dana Janko i Stimac čekali su Ivicu Čerleka na Preradovićevom trgu, ali Ceflek nije stigao (nalazio se izvan Zagreba) i nakon uzaludnog čekanja od oko 20 minuta krenuše u jedan buffet, misleći kasnije opet svratiti na ugovorenio mjesto.

U buffetu Josipa Jutrišu-Janka primijeti jedan ustaški oficir — koji ga je mogao kompromitirati — i prepoznao ga. Janko poviće: »Pazi, drži se!« — izvadi revolver i opali u njega.

Odavde pobjegoše u Nikolićevu ulicu br. 8, gdje su postojala dva izlaza, zatim u Gajevu ulicu i tu zametnu trag. Ustaški oficir bio je mrtav.

Plan je bio smion, gotovo pustolovan: zapaliti i minirati zgradu MINORS-a u Gornjem gradu, izvući odande dva kamiona odjeće i obuće, likvidirati ustaškog nadsatnika Petranovića, istog dana uzeti iz Grmoščice tri puškomitrailjeza, dva minobacača, kamion spreme i sve — zajedno sa dvadeset domobrana' — otpremiti u partizane. Osim toga trebalo je iz Autokomsnde izvući jedna blindirana kola, koja su se ondje specijalno izgrađivala i tenk, koji je trebao izaći na pokusnu vježbu na Sv. Duh, Sestine i Ksaver.

Josip Jutriša-Janko i Stimac imah su uhapsiti naidsatnika Petranovića, izvesti ga izvan grada, likvidirati ga, uzeti mu ključeve od tresora i skladišta, vratiti se u

MINORS, ondje pokupitā šifre, pecate i kamione, zatim zapaliti i minirati zgradu.

Podboj i Lif trebali su dočekati tenk na Bijeničkoj cesti, preuzeti ga u dogovoru s jednim domobranskim poručnikom i odvesti ga u Kustošiju na zbornu mjesto. Blin-dirana kola morali su također stići u Kustošiju na zbornu mjesto (zadatak je povjeren Lončaru iz Autokomande), tako da sve do 14 sati — zajedno sa domobranima iz Grmošćiee — krene prema Zagorju.

Janko je već ranije pripremao teren: na svaki način htio je steći povjerenje ustaškog nadsatnika Petranovića, pa ga jednog dana upozori da se kod velikog župana Prebega nalazi tužba protiv njega zbog maltretiranja vojnika. Naravno, bila je to izmišljena priča, ali se Petranović neobično zainteresirao, tim više, što se jedan primjerak tužbe — kako jè to »doznao« Janko — već nalazio kod vojnog suda. Petranović se zahvali Janku — šoferu velikog župana — na informaciji i zamoli ga da pogleda u tužbu ako ikako može i da mu saopći pojedinosti. Janko obeća.

Onog dana, kad je trebalo izvršiti akciju, Janko se prijavlja na bolovanje, da ne bi morao nekoga voziti svojim automobilom, dočeka pred MINORS-om nadsatnika Petranovića i ponudi mu da ga odveze:

»Izvolite, gospodine nadsatniče. Kuda čete?«

»Na Zrinjevac.«

»IzvoCite uči, ja ћu vas odvesti.«.

Petranović se nećkao, obzirom na blizinu puta, ali je na kraju ipak pristao. Auto kreće iz Gornjeg grada.

Kod Mesničke ulice, tobože slučajno., dočekali su ih, elegantno obućeni, Podboj i Stimac. Ovaj put Podboj je bio inžinjer, a Stimac tužilac.

»Živjeli, gospodin inžinjer, kako ste?« — pozdravi Janko Podboja.

»Baš sam se uputio da vidim kako stoji sa gradnjom vile velikog župana Prebega u Podsusedu« — odgovori »inžinjer«.

»Izvolite onda samnom, gospodin inžinjer. Da vas upoznam; to je gospodin nadsatnik Petranović.«

»Upoznaše se«, a onda ponudi Stincu, »tužiocu«, da i on krene s njima. Tužioc pristade, jer je, imao »nešto razgovarati s velikim županom«, a onda se obrati Petranoviću i nagovori ga da i gospodin nadsatnik podje u Podsused, odakle će se brzo vratiti.

Nadsatnik se nije dao mnogo nagovarati. Činilo mu se to idealnom prilikom da porazgovara s tužiocem o tužbi koja se protiv njega nalazi na vojnom sudu.

Prošli su gradsku mitnicu pozdravljeni od stražara ustaškim pozdravom. Petranović se upustio u prisan razgovor sa Štimcem i žalio mu se pitajući ga, što može veliki župan imati protiv njega. On »čisti« u MINORS-u, on čini sve što može. Poslao je toliko i toliko ljudi na Savsku cestu.

Odjednom »tužilac« izvadi revolver i progovori partizanskim jezikom: »U ime naroda, ruke u vis!« Nadsatnik se sleđeni, a zatim pokuša izvući revolver, ali prekasno: Janko zaustavi automobil i oni ga otjprate u šumarak kod Kamenih svatova. .

Najprije ga prisile da napravi trebovanje za veću kolicinu odjeće i obuće, nalog za vožnju ' kamiona i pismo slijedećeg sadržaja: »Draga ženo, otiašao sam u partizane. Ne boj se za mene. Vidjet ćemo se po oslobođenju.«

Zloglasni ustaški oficir i zločinac Petranović, krivac za smrt stotine ljudi — plakao je: »Radio sam po naređenju, nisam kriv.«

Izgledao je bijedno pred svoju smrt.

Josip Jutriša-Janko i Štimac krenu u MINORS, a Podboj na svoj: zadatak. (Pismo su poslali po dostavljaču Petranovićevoj ženi). U MINORS-u su pokupili kopije šifri, izvezli s trebovanjem koje je potpisao Petranović dva kamiona odjeće i obuće, zatim bacili u sobu dvije boce benzina i upalili ga. Minirali nisu, jer mine nisu stigle.

Iz MINORS-a su pošli autom do gostonice simpatizera Ivića kod vatrogasnog spremišta, gdje su trebali čekati vijesti od Podboja i o situaciji na Grmoščici. Materijal je međutim prosljedio put za Kustošiju.

Od Ivića su doznali da blindirana kola nisu dovršena, jer je nedostajalo kisika, a tenk je zapeo na nepredviđene stvari — nije imao nalog za vožnju. Osim toga bio je nenaoružan i imao minimalnu brzinu od svega 6 km na sat. Janko odredi da se odmah izradi nalog za izlaz blindiranih kola i tenka, pa makar bili i nedovršeni.

Ali tada počiniše griješku; da zametnu trag, a misleći da je sve već uspješno završeno, telefonirali su na UNS da je Petranović pobjegao u partizane i da se kod žene nalazi njegovo pismo. UNS je tada uhapsio Petranovićevu ženu, našao pismo i digao uzbunu u MINORS-u. Počele su istrage i blokiranja. Tri dana nije se moglo iz grada.

S Grmoščice nije bilo vijesti. Čekali su do prvog mračka, a tada dođe veza iz MINORS-a: UNS traži Josipa Jutrišu-Janku. Sjeli su u auto čiji je motor neprekidno radio, i odvezli se u Ljubljanicu. (Akcija na Grmoščici nije uspjela iz nepoznatih razloga).

U Zagorje su tako uspjela krenuti dva puna kamiona odjeće i obuće, osam domobrana — šoferi i njihovi pomoćnici — i Janko koji više nije mogao ostati u Zagrebu.

Pošto je grad te večeri bio blokiran, zatvorene sve mitnice, prenoćili su i proveli drugi dan kod nekog mesara na Ljubljanci. Poslije podne drugog dana otišli

su »Priou« Hubä'ku da ih prebaci automobilom u Zagorje zajedno sa oružjem koje je već prije bilo spremljeno kod njega. Međutim nije bio dovoljan jedan automobil, pa je Božo svratio Gusteku Vrbancu i zamolio ga da im stavi na raspoloženje svoj automobil.

Gustekov automobil imao je jednu praznu gumu i on podje u svoj podrum po novu, a ujedno i po benzin. U podrumu je toga dana njegova žena prala rublje. Kad je točio benzin u kantu — a u neposrednoj blizini kotla gdje se kuhalo rublje — upali se jedna bačva benzina i eksplodira. Požar je zahvatio cijeli podrum. Dok su zemljom gasili požar, skupila se pred kućom policija i vatrogasci, ali srećom niktko nije zavirio u automobil. Krenuli su preko njiva i livada i izbili automobilima na cestu blizu bolnice Vrapče. Kod satnika Petranovića našli su nekoliko bianko ustaških legitimacija i ispunili ih na svoje ime. Tim legitimacijama iskazali su se ustaškim stražarima na zaprešićkom mostu i u Ključu. Međutim, veću opasnost predstavljali su Nijemci koji su pregledavali sva vozila.

Posve slučajno stigao ih je svojim automobilom neki mesar iz Krapinskih Toplica, koji je u to vrijeme švercao meso u Zagreb, i poznavao se vrlo dobro s njemačkim stražrama. Nešto milom, nešto silom pošao je na čelu kolone sa svojim automobilom i »uredio« slobodan prolaz . . .

Ove akcije uzbudile su ustaško redarstvo u Zagrebu. Tragalo se za drskim počiniteljima, koji se nisu prezali ni od čega — upadali u ustaške pa i »ministarске«, stanove — ali grupa u tim akcijama nije izgubila ni jednog čovjeka. Nisu sve akcije uspijevale. Izjalovio se i napad na Pavelića, kome su namjeravali postaviti zasjedu kod Mlinariee; izjalovile su se i neke druge, ali ono što je učinjeno na ulicama Zagreba, ostat će značajan prilog Narod-

noj revoluciji, u kojoj je položio životi Josip Jutriša-Janko, poginuvši kao komandant bataljona u napadu na Tuheljske Toplice, tri dama pred oslobođenje.

»NE ŽELIMO IGRATI NOGOMET S USTAŠAMA«

Pajo Lupret radio je aktivno u komunalnom društvu Gajevo¹. Ovo je obuhvaćalo 66 drugova i drugarica. Ustaše, došavši na vlast, tražili su da članovi društva pristupe u ustaški pokret. Nitko to nije htio, pa ga ustaše raspustaju 15. VI. 1941. Drugovi koji su rukovodili sa društvom održavali su vezu sa članovima i tako je društvo nastavilo ilegalno sa radom.

Na inicijativu društva organiziran je izlet na Sljeme u kojem su učestvovala i komunalna društva Kustošija, Trešnjevka i Trnje. Na Sljemenu su se smjestili ispod Činovničkog doma. Došla je i jedna grupa ustaša koji su se utaborili na gornjoj strani. Ustaše su počeli izazivati. Vrhunac izazivanja je dosegnut kada se igrala nogometna utakmica. Najviše se sukobio sa ustašama Leo Rukavina. Jedan ustaša priskočio mu je sa pištoljem u ruci i zatražio ga legitimaciju. Rukavina mu je najprije odgovorio: »Mi ne želimo igrati nogomet sa ustašama« — i tek tada mu dao legitimaciju.

Kad su ostali omladinci vidjeli sukob Rukavine sa ustašama, pograbili su u ruke kolce, što je tko stigao, i počeli vikati: »Dodatak k nama da vam se mi legitimiramo.«

Tučnjava je nekako spriječena, jer bi moglo biti težih posljedica zbog toga što su ustaše bili naoružani. Na povratak kući opet je došlo do* sukoba. Omladinci su pjevali pjesmu o Volgi i pjesmu iz filma »Pastir Kostja« zbog čega su ustaše htjeli pucati iz šmajsera po njima.

¹ Ime naselja na V. rajonu.

Društvo je ilegalno- radilo sve do polovice prosinca 1941. godine kada su pokretači rada u društvu, članovi skojevskog aktiva istog društva bili uhapšeni. Od šest članova aktiva bila su petorica uhapšeni. Bilo je to u noći od 13. na 14. prosinca ...

Pajo Lupret imao je sastanak sa drugaricom Milkom Kufrin¹. Ona ga je izvjestila da odlazi u partizane, jer su joj ustaše u tragu i upozorila ga da je njegova grupa (Pajo je bio rukovodilac spomenutog aktiva) poznata ustašama, da imaju sipisak i neka se odmah povlače, jer će u protivnom biti pohapšeni. Pajo je požurio da obavijesti drugove.

Bilo je prekasno. Nije našao niti jednoga.

Sutradan, bila je nedjelja, Pajo je imao sastanak u 11 sati sa dvojicom omladinaca pred jednom gostionicom u Zadarskoj ulici. Došavši na mjesto sastanka primijetio je, da se približava jedan policijski automobil. Htio je pobjeći, ali je auto bio već blizu i agenti otvore vatru. Metak ga pogodi u dlan lijeve ruke. Pajo se nije dao tako lako uhapsiti, već potegne svoja dva revolvera. Zloglasni agent UNS-a Maks pada pogoden. Pajo je opet pogoden; sada u nogu. Pokušava pobjeći preskočivši nekoliko plotova, ali naleti pravo na stražara ... Bio je ranjen, metaka nije više imao i tako su ga uhvatili.

Nekoliko dana kasnije ustaški zločinci zaklali su ga na Rakovom potoku.

»NEMAM KOME DA PRIZNAM SVOJA DJELA U BORBI *
ZA SLOBODU NAŠEGA NARODA«

Sabljak Ivan rodio se 1919. u Rakovici kod Slunja. Već od najranijeg djetinjstva osjetio je teškoće života, bijedu i neimaštinu. Uz pohađanje osnovne škole, morao je čuvati

¹ Bila je tada član MK SKOJ-a. Sada se nalazi u CK KPH.

ovce i vršiti razne poljske poslove. Ipak je bio odličan đak; i općina u Rakovici prima ga za svog pisara.

Postajući stariji, sve je više uviđao da je uzrok bijedi i siroimaštini tadašnji sistem vladavine. Ubrzo je postao poznat u čitavom selu kao buntovnik. Posao je napustio, jer je htio da izučava neki zanat. Nije mogao nigdje dobiti mjesto i to ga je prisililo da radi kao sluga kod bogatijih seljaka. Trebalo je na bilo koji način zaraditi nešto novaca, jer je u kući bilo mnogo nejake djece. Konačno ga teškom mukom prima njegov bratić, postolarski obrtnik, kod sebe u nauk. No to je bilo silabo izučavanje zanata, jer ga je poslodavac, taj njegov rođak, tjerao da radi poljske poslove, iskorištavajući ga kao svoga slugu.

Ivica odlazi 1938. g. u Zagreb sa željom da nađe drugog poslodavca kod kojeg bi mogao dobro izučiti zanat. Nađe zaposlenje kod jednog postolarsfcog obrtnika, -koji ga zadržava na naukovanju do siječnja 1941., dakle pune tri godine, iako je već dvije godine učio kod rođaka. U siječnju položi ispit za postolarskog pomoćnika sa odličnim uspjehom.

Dok je izučavao zanat uključio se u rad lički pokret i postaje član sindikata. Tu se ističe svojim agilnim radom na zadacima rada sa omladinom i uči esperanto. Kroz kratko vrijeme naučio je dobro* govoriti, čitati i pisati esperanto i počinje se dopisivati sa drugovima u našoj zemlji i inozemstvu.

Odlazio je svake godine, za vrijeđe godišnjeg odmora, u svoje selo. Tada je već bio član SKOJ-a. Uvijek je na selo nosio razne knjige, brošure i letke. Naročito je obraćao pažnju omladini, kôjoj je čitao te materijale koje je donio sa sobom. Okupljao je i poštene seljake oko sebe, objašnjavajući im što je Komunistička partija, za koga se ona bori i kakva će biti budućnost za koju se ona bori. Postao je poznat u čitavom svojem kraju kao komunista. Zbog

takvog rada i njegovih osebina. Komunistička partija Jugoslavije prima ga početkom 1940. u svoje redove.

Dolazi okupacija. Ivica, se stavlja na raspolaganje KPJ, spremam da se boxi protiv ustaša i Nijemaca. Postaje član kvartovskog rukovodstva SKOJ-a pod konac 1941. godine. (Slika 21).^e

U borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika bio' je neustrašiv, samoinicijativan i dobar organizator. Lijepio je i bacao letke, čak ih je davao u ruke njemačkim vojnicima, učestvovao u palenju stogova sijena u Maksimiru i još mnogo drugih akcija je izvršio.

Ustaše ga hapse u augustu 1941. Nisu ništa znali o njemu, već su samo sumnjali. Na policiji se snašao i pravio se bezazlen i naivan. Takav utisak je ostavio i na agente, povjerovali su mu i na osnovu toga zaključili da je bezopasan za njihov režim. Zadovoljili su se time da ga šupiraju u Liku. Sprovode ga u Liku pod pratinjom. Sabljak se odlučuje na bijeg i to mu uspije još na samom putu. Prvim vlakom vraća se u Zagreb i javlja se svojoj organizaciji. Nastavlja sa radom, ali ga ovaj put hvataju upravo u času dijeljenja letaka Centralnog komiteta KPJ. Na policiji ga muče, a zatim šalju u logor Jasenovac. U logoru se nađe ša Stjepanom Bencekovićem¹ i organizira grupu omladinaca”, od koje zatim stvara grupu SKOJ-a. Sa njima raspravlja planove sabotaže i organizira bjegshtvo. Zbog prejake straže bijeg se nije mogao izvesti.

U prosincu 1941. dopremljena je u logor grupa drugova iz Lepoiglave, koji su bili pohapšeni još za vrijeme stare

¹ Benceković je 1940. g. bio izabran za sekretara MK SKOJ-a Zagreb i člana PK SKOJ-a za Hrvatsku. Organizirao **je** i provodio čitav niz opasnih akcija (dizanje pruge u Horvatima, rezanje telefonskih stupova u Zdenčini i t. d.). Uhapšen je zajedno sa drugom Jožom Vlahovićem na Langovom trgu. Ranjen u rame, pokušao je da bježi i sklanja se u jednu kuću. Ustaše su ga pronašli p'o tragovima krvi i otpremili u Jasenovac.

Jugoslavije. Sabljak odmah hvata vezu s njima i postaje član- njihovog kolektiva. Kao najistaknutiji komunista iz redova omladine, oin predlaže i druge omladinice. Tako su Benceković i još nekoliko drugih omladinaca uključeni u partijsku organizaciju. Partijske zadatke savjesno izvršavaju. Sabljak sa svojom mrežom omladinaca zna stanje čitavog logora, ni jedan događaj u logoru se nije mogao odigrati, a da Sabljak za njega ne bi znao. Tako on dobiva točan pregled nad snagama neprijatelja, njihovo naoružanje,, brojno stanje, smještaj skladišta, oružja i municije, raspored mitraljeskih gnijezda i mnogo drugih raznih podataka.

U siječnju 1942. ustaše'ga, zajedno sa jednom grupom zanatlija, prebacuju u logor Stara Gradiška. Tamo ga odrede za rad u postolarskoj radionici. Sabljak odmah počinje sa partijskim radom. Na poslu je sabotirao: što manje raditi, što više ' uništavati kože i obuće. U travnju mu uspije da se uvuče kod ustaša za posilnog u kuhinji, te radi u njihovoj stambenoj zgradbi. Iisticao se radom i čistocim, pa su ustaše stekli uvjerenje, da je to sasvim bezazlen čovjek. Oni ne kriju pred njim svoje akcije na partizane i planove budućih akcija. Donose sa sobom u kasarnu letke i literaturu- Narodno-oslobodilačkog pokreta, oduzetu od poginulih partizana. U pijanom stariju ostavljaju bez kontrole oružje i municiju. Sabljak koristi takovu situaciju, uzima literaturu i oružje i dostavlja u" logor partijskoj organizaciji. Do konca svibnja uspije mu da pored literature donese i dva pištolja sa municijom. Hranu je donosio tako da se kollektiv mogao održati u prilično dobrom stanju, a naročito je to bilo važno za starije i bolesne drugove. Jednom prilikom uspjelo je Sabljaku da izvuče ustaši iz džepa brošuru u kojoj je opisano hapšenje

i strijeljanje druga Rade Končaira. Odmah su bili s time upoznali svi drugovi u logoru i održavali su sastanke, po grupama.

Sabljak je postao sumnjiv ustašama. Osuđuju ga na strašnu smrt; smrt od gladi i žedi. Zatvaraju ga sa još 40 drugova u čeliju. Nakon nekoliko dana strašnih muka bez hrane i vode, drug Sabljak pokušava samoubojstvo rezanjem žila na lijevoj ruci. Nakon 13 dana mučenja ustaše puštaju osmoricu drugova, zbog potrebe rada u radionici i među njima i Sabljaka. Bio' je na kraju svojih mogućnosti, jedva živ, a lijeva ruka mu je bila potpuno uzeta.

Po izlasku iz čelije nastavlja neustrašivo sa još jačim radom. Provjeren pod najtežim uslovima partijskog rađa i života-m logoru, drug Sabljak postaje član partijskog rukovodstva koncentracionog logora Stara Gradiška. Ponovno mu uspije da se uvuče u ustašku zgradu kao posilni u kuhinji. Pod još težim uslovima nego prije, Sabljak organizira oduzimanje oružja i municije. Za kratko vrijeme u skladištu partijskog kolektiva bilo je preko stotinu bombi, 25 pištolja, nekoliko pušaka i jedan puškomitrailjez. Drug Sabljak postaje sekretar partijskog rukovodstva logora i bio je to 1943. i 1944. godine.

Nesavjesnim gestom jednog druga, koji je izlazio iz logora pod pratnjom ustaša, da donese iz mjesta Stara Gradiška neke stvari, ustaše su počeli sumnjati. Taj drug je uzeo nešto papira za kolektiv. Ustaše su odmah počeli sa hapšenjem onih drugova koji su bili u izvjesnoj mjeri kompromitirani. U toj grupi bio je uhapšen i Sabljak. Ustaše su naročitim metodama mučenja ubili druga Ivica Sabljaka. još desetak drugova. Priznanja nisu nikakva dobili.

Drug Ivica Sabljak izdržao je mnoga mučenja, od onih na zagrebačkoj policiji, pa sve do svoje smrti, ali se uvijek držao herojski, ne odajući ništa. Njegova misao kroz sva

mučenja i teror bila je: »Nemam kome da priznam svoja djela u borbi za slobodu našega naroda.«

»OVAKO SE PREDAJE OMLADINAC-KOMUNIST!«

*

Ustaške patrole na Trešnjevki nisu nikako bile sigurne. Ustašama nije išlo u glavu koliko to tih omlađinaca-komunista ima. Već u prvom naletu, za svega nekoliko mjeseci, uhvatili su i strijeljali 168 omladinaca i Skojevaca sa Trešnjevke. A eto! — Svake noći netko dalje napada i puca na ustaške patrole.

Landi je nakon jedne takve akcije bio ranjen u nogu. Spasio se, ali je morao odležati mjesec dana u krevetu. To ga je strašno mučilo.; dok se ostali drugovi bore, on leži u krevetu. Požurivao je liječnika¹ koji ga je potajno liječio.

Cim je prizdravio, odmah je nastanio sa radom. Ali ne za dugo. Ustaše doznavaju za njega preko nekog izdajnika. Najprije hapse nekoliko njegovih drugova i om doznaće za opasnost. Osigurana je veza za prebacivanje u partizane.²

U jutro 15. prosinca 1941. g. dobit će sve direktive i krenuti u partizane ... /

Ali to jutro nije dočekao. U noći od 14. na 15. desilo se mnogo toga². Počela Siu hapšenja.

Landi se navečer rastao od svojih drugova i otišao kući u svoj stan u Slovenskoj ulici. Počeo je spremati stvari koje su mu bile potrebne za sutrašnji odlazak u šumu (partizane). Kad je sve bilo spremno, Landi je iz-opreza izišao iz stana i otišao da spava na sjeniku nasuprot kuće.

¹ Bio je to Dr. Nikola Vadkov. ^

² To je bila ona noć kada su pohapšeni drugovi Paje Lupreta, a jedan od tih bio je i Landi, koje je Pajo po upozorenju Milke Kufrin trebao obavijestiti.

Te noći ustaška policija došla je da ga uhapsi. Agenti su poveli sa sobom jednog uhapšenog omladinca, koji je poznavao Landija. Došli su u Dugu ulicu, jer je po njihovim podacima Landi stanovao kod svoje majke u toj ulici na broju 11. Ovdje je u stvari stanovao do pred kratka Vrijeme, a onda se preselio u Slovensku ulicu br. 22. Pošto ga nisu našli, otišli su u prostorije Velepekarice, gdje je Landi bio zaposlen.

U vratarevu kućicu na ulazu upalo je sedam agenata sa naperenim pištoljima. Tu su našli grupu namještenika, izvršili ličnu pretragu kod sviju, tražeći oružje. Zapitali su vratara da li tu stanuje Leander Karlovac (Landi). Vratar im je odgovorio da stanuje i da se sjeća da je večeras ušao, ali da ga nije vidoznačiti.

Naredili su vrataru da ih vodi u Landijev stan. Kucali su, a kad se nitko nije javlja ni otvarao, razvalili su vrata. Pretražili su stan i pošto nisu našli nikoga, požurili da nešto ukradu. Jedan agent je uzeo dalekozor, a drugi fotografski aparat.

Pošli su da ga potraže u pekarnu, gdje se i po noći radilo. Zapitali su poslovođu gdje bi se mogao nalaziti, pošto ga nisu našli u stanu. Poslovođa im je odgovorio:

»Pogledajte u štagalj!«

Agenti su odmah naredili vrataru da ih vodi na štagalj, koji se je nalazio iznad staje za konje.

Landi se je zakopao u sijeno. Počela je pretraga po sijenu i jedan ustaša je nagazio na njega.

»Ovdje je« — vikne ustaša.

Landi opali metak i rani toga ustašu, koji se svali sa štaglja. Drugi ustaša ga brzo prihvati i stane vući po dvorištu. Landi opet puca i ovaj drugi ustaša pada pogoden.

Vidjevši ovakav otpor, agenti zovu pojačanje. Uskoro se ovdje našla čitava grupa agenata i 60 ustaša. Svaki je uhvatio po neki zaklon, bojeći se Landij.ev.ih metaka, a tada su otvorili vatru iz pušaka i pištolja. Pucali su čitave plotune. Landi se iza jednog zida uspio sačuvati od ustaških metaka. Agenti se ne usuđuju približiti. Borba se razvukla, traje već gotovo jedan sat.

Tada se odluče da napadnu bombama. Vlasnik poduzeća ih uspije nagovoriti da odustanu od te namjere, jer bi uništili zgradu i pobili konje.

Agenti dolaze na zamisao da zapale štagalj. Ali tko će se na to odvažiti i približiti štaglju? Sjete se da natjeraju Landijevog prijatelja Kunšteka, da se popne na štagalj i zapali sijeno. Pod pritiskom oružja Kunštek se približava štaglju i penje po ljestvama.

Landi je obustavio paljbu. Kunštek se počeo ispričavati Landiu da su ga natjerali i da mora zapaliti sijeno.

Kunštek je sijeno • zapalio, ali čim se plamen počeo širiti, on ga je odmah pogasio. Tada je viknuo ustašama da sijeno ne će da gori.

Ovu stanku iskoristio je jedan ustaša, privukao se štaglju i zapalio sijeno. Plamen se naglo počeo širiti. Tada ustaše otvaraju još žešću vatru.

Landi pozove Kunšteka: »Dođi k meni, Francek, jer će te inače ove ustaške svinje ubiti.«

Tek kada je vatra zahvatila veliki dio štaglja, ustaše su prestali pucati. Kunštek im je počeo vikati neka ga puste sići, jer da se on nema zašto predati, pošto su ga oni prisili da ide gore.

Dim je Landia sve više gušio. Vatra mu je zahvatila već i odijelo. No predati se nije htio. Pucao je i dalje.

Tada je vidio da nema izlaza. Ustaše su ga pozvali da se preda. Laudi je stavio cijev pištolja na sljepoočnicu i povikao: »Ovako se predaje omi a dina c-komunisit!« Čuo se samo metalni zvuk praznog pištolja. Već je prije opalio posljednji metak . . .

Pao je omamljen dimom. Ustaše su ga izvukli i onako onesvješćenog stali tući. Vezali su ga i počeli vući prema cesti neprestano tuikući.

Neka žena, koja je isto tamo stanovaла, htjela se ulizati ustaškim banditima i rekla: »Pogledajte u drvarnicu. Čini mi se da je tamo nešto sakrivao.«

Našli su nekoliko pištolja sa municijom, a na štaglju stroj za umnožavanje.

Drugog dana došao je jedan agent u pekaru, tražeći Landijeva oca. Kad mu se ovaj javio, odveo ga u dvorište i sa uperenim pištoljem ga pretražio. Kad nije ništa našao, rekao je da* je došao po odijelo za Landiju.

Odnio ga je, a nekoliko dana kasnije, Landijev otac video je tog agenta obučenog u to odijelo.

Otac je tražio sina po svim zagrebačkim zatvorima. Uvijek su mu drugačije odgovarali: da je u Zvonimirovoj ulici, da je na Savskoj cesti, da je u Jasenovcu — ali pravu istinu nije mogao doznati. Jednog dana doznao je istinu. K njemu je došao jedan drug koji je bio sa njim u zatvoru. On je počeo govoriti:

»Mnogo su ga mučili. Sa »letlampom« su mu ispalili noge sve do kosti, tjerajući ga da nešto jpcrizna. No on je šutio. Rekao-, im je da ga mogu slobodno strijeljati, jer da im neće ništa priznati. Tako je bilo- tri dana, a nakon toga došla je grupa pijanih ustaša u ćeliju predvođena nekim »satnikom«. Taj se počeo pred ustašama hvaliti kako će već jednom priznati, samo dok ga on uzme u svoje

ruke. Tada se obrati Landiju: »Ti koji si se tako junački borio, i nećeš ništa priznati, zašto nisi pogodio ovog do mene? Vidiš kako ima veliku glavu, muha bi je jedva za tri dana obletjela. Što misliš da li bi ja tebe mogao pogoditi u oko?« •

Ustaša je opalio, pogodivši Landija točno u glavu, tako da je ostao na mjestu mrtav.«

I MALOG BRANKA SU UBILI

Uhapšen je kao sedamnaestgodišnji dječak i to već u augustu 1944. g. Okrivili su ga da je sudjelovao kod dizanja u zrak ustaškog bunkera. Odveden je u »redarstvo« PTS u Runjaninovoj ulici i tamo su ga, po svom krvničkom običaju, počeli mučiti. Nakon četiri dana i četiri noći provedenih u neprekidnom mučenju bio je potpuno izmoren. Odveden je u zatvor u Gjorgjićevu ulicu. Tu je opet nastavljeno mučenje. Nakon završene istrage šalju ga pred ratni sud. Dok je boravio u zatvoru u Maksimiru, dolazio je češće pred suca istražitelja. Pokušao se izvući time da je priznanje dao pod mukama i batinama. To mu nije uspijevalo, već ga je sudac poslije svakog preslušanja ponovno izmatio. Konačno je u siječnju 1945. sudjen na doživotnu robiju. Otpremljen je u radni logor u Lepoglavu. U logoru je propadao iz dana u dan. Težak rad, a gotovo nikakva hrana potpuno su ga izmučili.

•Jednog dana kada je prolazio logorom sreo je jednog ustaškog bandita, »častnika« Runjaša. Branko ga je pozdravio sa kapom na glavi i rukama u džepovima. To je bilo sudbonosno za njega. Runjaš je kao zvijer skočio na Branka i stao ga tući nogama, gdje je god stigao. Počeo je trčati da se spasi, a to je još više razjarilo površljalu zvijer, koja se još više razbjesnila i počela urlikati.

Branko je morao prestati trčati, jer i onako nije imao kuda pobjeći. Runjaš se je bacio na svoju žrtvu, oborio ga na zemlju i stao mrcvariti svojim čizmama, ne obazirajući se na jauk i zapomaganje jadnog mladića. Toliko ga je izmrevario da se Branko još tri dana nekako vukao po logoru, a zatim potpuno iznemogavši, legao na pod u čeliji.

Počeo je polagano umirati. Jesti nije mogao ništa, već je neprestano tražio vode. Zubi su mu počrnili, oči upale, a iz utrobe mu je strašno zaudaralo.

Proživljavao je teške muke i polagano umirao punih 14 dana . . . Napokon je umro 14. travnja, svega tri sedmice pred Oslobođenje.

PRILOG

FOTOGRAFIJA I DOKUMENATA

Slika 1
Došli su da uvedu »novi poredak« .

Slika 2.
. pružena im je saveznička ruka .

Slika 3.
a ovakva su im bila djela

Slika 4.
Narodni heroj KREŠO RAKIĆ

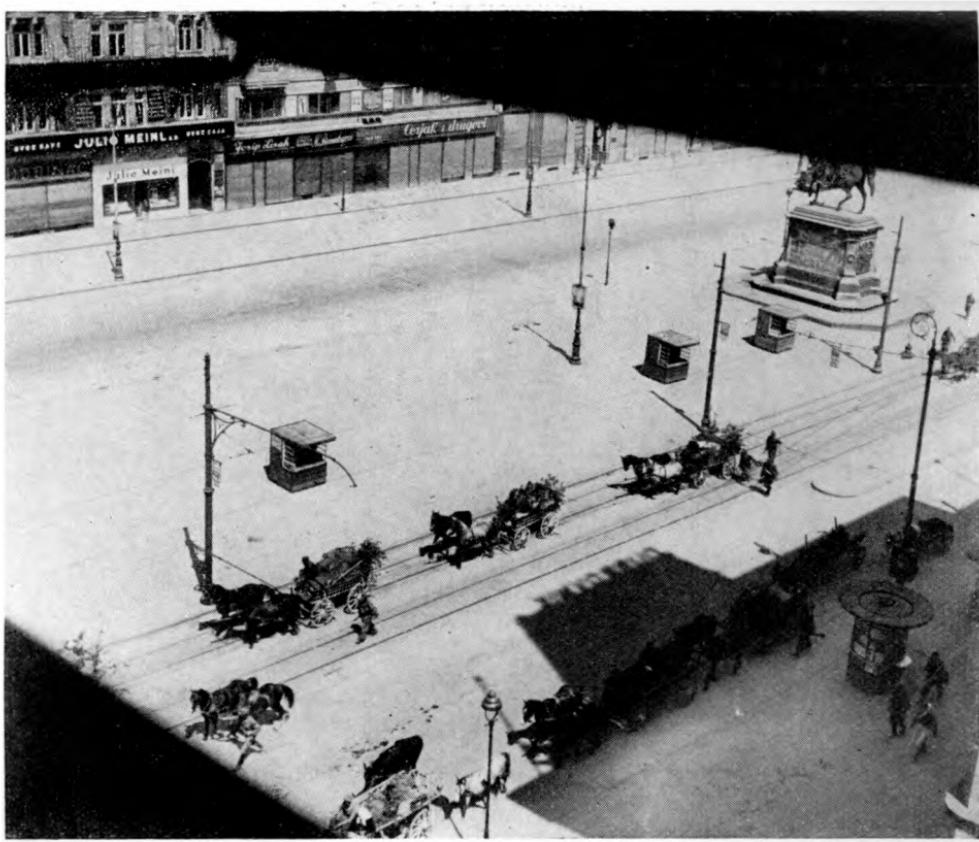
Slika 5.
Ustaški zločinci kolju noževima nad jamom

Slika 6.

RADOVIĆ MARIJA

rukovodilac omladinskih udarnih grupa u Zagrebu 1942. godine.
Uhapšena je u listopadu 1942. g. i nakon mučenja na zagrebačkoj
policiji i kasnije u logorima, strijeljana je 1944. godine u logoru
Stara Gradiška

Slika 7.

Ustaški ostaci bježe iz Zagreba pred oslobodilačkim naletom jedinica Jugoslavenske Armije

Slika 8.
Zagreb je oslobođen!

OGLAS

U vezi s komunističkim napadajem na
stražu ustaške sveučilišne vojnice dana
4. kolovoza o. g., otkriveni su daljnji saučesnici
i intelektualni začetnici tog zločina.

**Isti su predani senatu pokretnog
prijekog suda, koji je 87 židova i
komunista osudio na smrt.**

**Osuda nad njima izvršena je
strijeljanjem.**

Zagreb, 5. kolovoza 1941.

Iz Ministarstva unutarnjih poslova
Broj 17070-41.

Slika 9.

Oglas izdan od ustaške policije nakon napada kod Botaničkog vrta

Slika 10.

Rekonstrukcija napada kod Botaničkog vrta: Ovako je izgledala ustaška vojница gledana iza ograde

Slika 11.

Rekonstrukcija napada kod Botaničkog vrta: Ovako su omladinci napali bombama ustaše

Slika 12.
SLAVKO KOMAR
rukovodilac akcije kod Botaničkog vrta

ZLOČINAČKI NAPADAJ NA NJEMAČKE VOJNIKE

ZAGREB, 14. rujna Za našu javnost izdan je ovaj oglas:

GRADJANI HRVATI

Dana 12. rujna 1941 oko 22.35 sati izvršen je prepad na autobus koji vrši saobraćaj između munjovozne stanice na uglu Zvonimirove i Harambašićeve ulice i to 30 do 40 m daleko od polazne stanice.

U KOLIMA SU SE NALAZILI SAMO NJEMAČKI VOJNICI.

Pri tom su ranjena dva zrakoplovna dočasnika. Nepoznati su počinitelji prepada bacili dvije jajaste ručne granate, a osim toga ispaljeno je nekoliko hitaca iz samokresa ili puške, koji su pogodili munjovozna kola.

Vjerojatno se radi o napadu, koga su izvršili komunisti.

Pozivaju se svi gradjani Hrvati, da sa svoje strane pomognu pronaći počinitelja prepada.

Tko zna počinitelje napada?

Tko može dati podatke:

1. o sumnjičivim osobama, koje su se **oko 22 sata** nalazile u tom kraju?

2. o ljudima, koji imaju ručne granate u posjedu i onima, koji posjeduju oružje bez dozvole?

3. o osobama, koje bi bile sumnjičive po svojim izjavama?

Imena prijavitelja držat će se u tajnosti.

Prijave se primaju kod: Feldkomandature u Zagrebu, Gajeva ul. 30a i to kod:

1. Odjela Poljskog oružništva,

2. Ratnog suda.

Za stvarne podatke, koji će služiti za pronašetak počinitelja, odredujem nagradu od Kn 10.000, koja će se svota isplatiti izvan pravnog postupka.

ZAGREB, 14. rujna 1941.

Poijski zapovjednik

REICHERT, v. r.,

pukovnik i upravitelj Ratnog suda

Na želju Poljskog zapovjednika, g. pukovnika Reicherta, stavljaju se gornje javnosti do znanja.

ZAGREB, 14. rujna 1941.

Ravnatelj redarstva

Dr. Vragović, v. r..

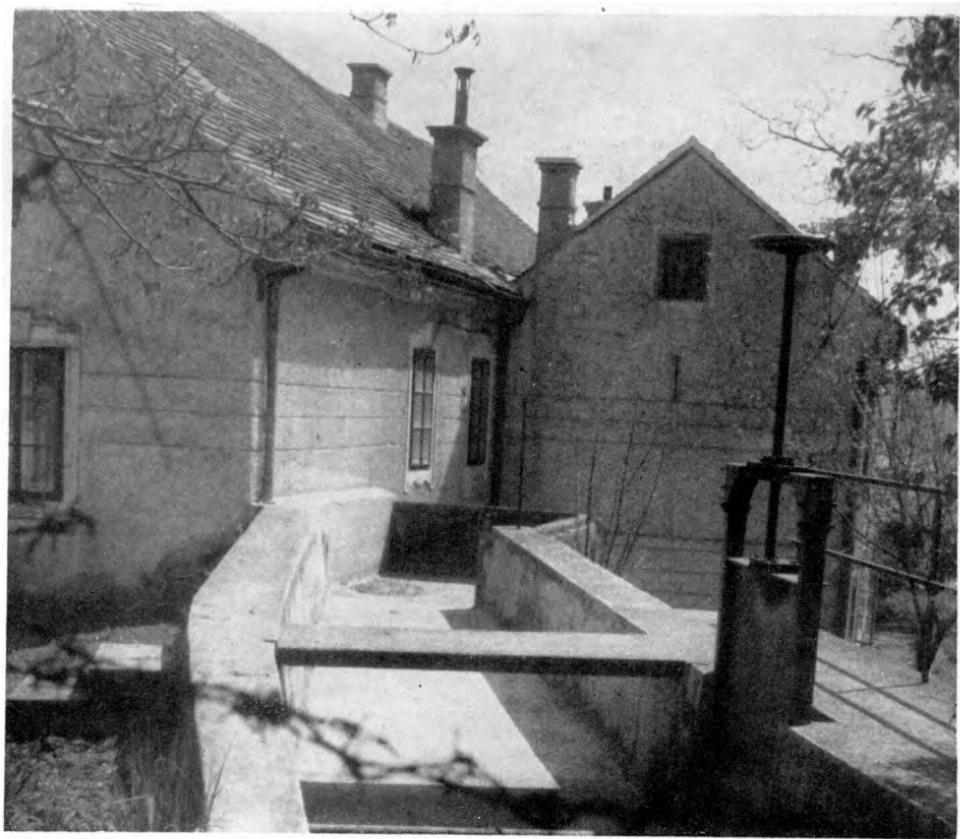
Slika 14.

Zgrada na Mihaljevcu u kojoj je bilo zloglasno mučilište »Sing-Sing

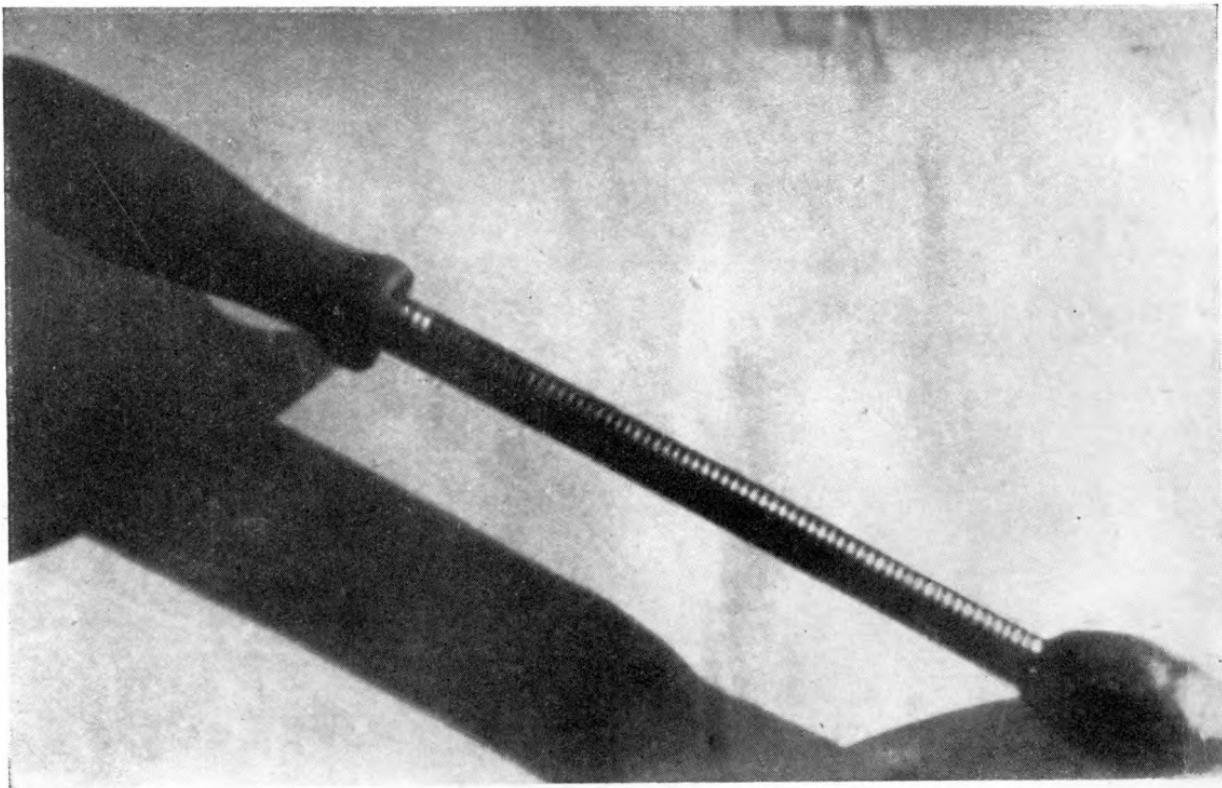
Slika 15.

Ćelija u »Sing-Sing«-u u kojoj su ustaški zločinci mučili i davili svoje žrtve

Slika 16.

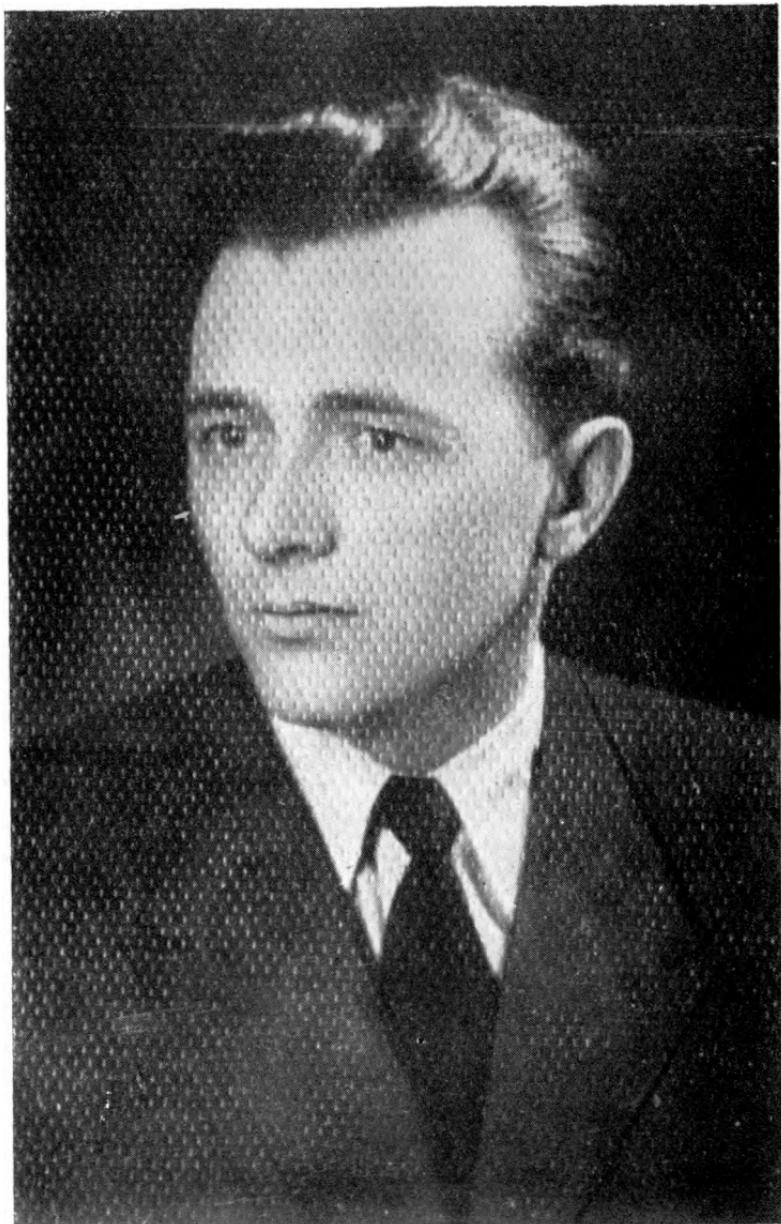
Kanal kojim se puštala voda u celiju za davljenje zatvorenika

Slika 17.
Sprave za mučenje nađene u »Sing-Singu«

Slika 18.
Narodni heroj PRESKAR JOSIP-BOLTEK

Slika 19.

IVICA KRANZELIC — sekretar MK SKOJ-a za Zagreb
pod konac 1941. i 1942. g. do hapšenja u lipnju, organizator
akcije za paljenje benzina

Slika 20.

ALBIN KOVACIC

izvršilac akcije za dizanje u zrak tvornice cementa u Podsusedu

Slika 21.
IVAN SABLJAK

SADRŽAJ

	Str.
Predgovor	3
I. BORBA JE ZAPOČELA	
Borba je započela	7
U akciji	8
»Civilna zaštita«.....	10
»Nije nama žao što umiremo, već nam je žao što umiremo prije pobjede«	13
Udarne grupe.....	16
Iz jednog izvještaja.....	19
II. PODVIZI SMIONIH	
Napad na općinu Markuševac.....	29
Likvidiran je prvi ustaša.....	30
U Kustošiji gori sijeno.....	32
Sa bombama na ustaše.....	32
Bilo je bombi i za Nijemce.....	36
Stadion u plamenu.....	36
Mučilište »Sing-Sing«.....	38
»Izlijеčeni« provokator	40
Pad Bolteka.....	42
Gori njemački benzin.....	43
Trovanje ustaša.....	45
Eksplozija u tvornici cementa.....	46
Udarnici u ustaškom gnijezdu.....	... 47
»Ne želimo igrati nogomet s ustašama«.....	59
»Nemam kome da priznam svoja djela u borbi za slobodu našega naroda!«	60
Ovako se predaje omladinac-komunist!.....	65
I malog Branka su ubili.....	69
III. PRILOZI	
Prilog fotografija i dokumenata.....	71